

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2011, Volume: 6, Number: 4, Article Number: 4C0118

HUMANITIES

Received: May 2011

Accepted: October 2011

Series : 4C

ISSN : 1308-7320

© 2010 www.newwsa.com

Ahmet Güneş

Cumhuriyet University

mertgunes2003@gmail.com

Sivas-Turkey

**KİŞİLERARASI İLETİŞİM SÜRECİNDE BEDEN DİLİ KAVRAMI VE ROLÜ ÜZERİNE
KURAMSAL BİR ÇALIŞMA**

ÖZET

Bu çalışmada, iletişim kavramını tanımladıktan sonra, kişilerarası iletişimi tanımlandırıp, beden dilini ortaya koymaya çalışacağız. Beden dilinin kişilerarası iletişim sürecinde nasıl bir etki oluşturduğu üzerinde duracağız. İnsanlığın var olduğu günden beri kullanılan beden dili, sözsüz olarak cereyan etmekte ve sözsüz iletişim olarak kabul edilmektedir. İletişim düzeyinin ağırlıklı olarak sözlü aktarıldığını düşündüğümüz durumlarda bile soyut kavramlardan somut kavramlara doğru sözsüz sinyallerde artış olduğu gözlenmektedir. Çalışmamızın konusu gereği üzerinde yoğunlaştığımız ve insanlararası iletişimin önemli bir bölümünü oluşturan beden dili, kişilerarası iletişimin temel yapı taşlarından biridir.

Anahtar Kelimeler: İletişim, İletişim Tarihi,
Kişilerarası İletişim, Beden Dili,
Beden Dilinin Özellikleri

**A THEORETICAL STUDY ON THE CONCEPT AND ROLE OF BODY LANGUAGE IN THE
PROCESS OF INTERPERSONAL COMMUNICATION**

ABSTRACT

In this study, after defining the concept of communication, we will try to display the body language by means of defining the interpersonal communication, We will emphasize what kind of an effect the body language creates in the interpersonal communication process. The body language which is used since the first existence of the human being occurs without verbal expressions and it is accepted as non-verbal communication. Even in the situations where we think that the communication level is predominantly verbal, it has been observed that there is an increase in the non-verbal signs directed from abstract concepts to concrete ones. The body language that we have focused on in accordance with the subject of our study and which constitutes an important part of interpersonal communication is one of the basic building structures of interpersonal communication.

Keywords: Communication, History of Communication,
Interpersonal Communication, Body Language,
Characteristics of Body Language

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

İnsan, biyolojik ve toplumsal evrim süreci içinde, kendini, kapasitesini, kültürünü ve diğer varlıklarla ilişkilerini giderek daha iyiye doğru değişen bir biçimde düzenleyebilmektedir. Başka bir deyişle, yaşam koşullarını daha iyiye götürme, her ortamın yaşanabilirlik koşullarını yeniden üretme mücadelesi içinde insanın kendini, diğerlerini ve doğayı tanıma (Işık, 2009: 18) ve kontrol altına alma çabasının bir ürünü olarak iletişim kurma becerisini geliştirdiği görülmektedir (Önür, 2002: 63).

Herkes iletişim dolu bir dünyaya doğar ve hiç vakit geçirmeden her düzeyde iletişime katılır (Çamdereli, 2008: 9). Yapılması ve uygulanması açısından herkesçe bilinen bir olgu gibidir sanki. Bu kavramı tanıma, tanıtma ve açıklama aşamasına gelindiğinde, hele bir disiplin olarak ortaya konmaya çalışıldığında ise işin rengi kaybolur. Bu işi göze almak ise birtakım güçlükleri de kabullenmek anlamına gelir. Bu kavramın sınırlanabilecek düzeyde olmadığını da bilmek gerekir.

İletişim, kişinin kendisini, başkalarını, çevresini ve toplumunu tanıyabilmesi ve yaşamını sürdürebilmesi için bir gereksinimdir. Yaşamımızın olmazsa olmaz bir olgusudur. Bireylerden, topluma ulaşan her yolda, her zaman iletişim kurmanın zorunluluğu vardır. İçeriği ne olursa olsun, bir sorunu çözmek için insanların düşünce alışverişinde bulunmaları, bir başka deyişle, iletişim kurmaları gerekir (Cüceloğlu, 2003: 12). Çünkü insan, gündelik yaşamında, kendisiyle, diğer insanlarla, kurumlarla ya da gruplarla iletişim kurarak yaşamaktadır. Yaşamı boyunca insan, varlığını kanıtlamak, bilgilenmek gibi gereksinimlerini karşılamak durumundadır. Dolayısıyla, insanın fiziksel olduğu kadar, psikolojik gereksinimlerinin de sonucudur. Gereksinimlerinin giderilmediği, uygarca konuşma ve tartışma becerisinin geliştirilmemiş olduğu toplumda, bir sorunu çözmek amacıyla başlatılan etkileşim, kısa sürede sürtüşme ve çatışmaya dönüşür. Böylece sorunlara yenileri eklenip, bilinçsizce yaratılmış olan toplumsal ortamlardaki iletişim düzensizliğinden ötürü daha büyük çatışmaların çıktığı belirtilmektedir.

İletişim, insanın toplumsal bir varlık olabilmesinin ön koşullarından biridir. Bu gerekliliğin giderilebilmesiyle, insanoğlu iletişime kapılan toplumsal bir varlığa dönüşür. Bu varlığın fiziksel yaşamını sürdürebilmesi nasıl beslenmesiyle ilintili ise, ruhsal yaşamını sağlıklı bir biçimde sürdürebilmesi de iletişim yoluyla olanaklı kılınabilmektedir. Sağlıklı toplumun en temel gereksinimi sağlıklı bireylerdir. Sağlıklı bireylerin yetişebilmesi için sağlıklı iletişimler kurmak gerekmektedir.

Kişilerarası iletişim, kaynağın ve hedefin insan olduğu iletişim biçimidir. Karşılıklı iletişimde bulunan kişiler bilgi üretmek, birbirlerine aktararak ve yorumlayarak iletişimi sürdürürler. Dökmen'e göre, bir iletişimin kişilerarası iletişim sayılabilmesi için gerekli üç ölçüt şunlardır: Kişilerarası iletişime katılanlar belli bir yakınlık içinde yüzyüze olmalıdır, katılımcılar arasında tek yön değil, karşılıklı ileti alışverişi bulunmalıdır ve son olarak söz konusu iletiler sözlü ve sözsüz nitelikte olmalıdır (2004: 24). Kişilerarası iletişim tüm insan iletişiminin temeli sayılmaktadır.

Kişilerarası iletişim yapısı gereği kişilerin etkileşimlerine ortam hazırlayan bir nitelik taşır. İletişim sırasında bireyin karşısındakini gerek inandırma gücü, gerek etkileme gücü onun yüzyüze kurduğu bu iletişim türünde kullanacağı beden diliyle ilişkili olduğu kadar, dille de ilişkilidir. Nitelikli ilişkiler, bireyin içinde bulunduğu toplumsal çevresiyle daha uyumlu ilişkiler geliştirmesini destekleyerek, bireyin yaşam niteliğini önemli oranda olumlu bir biçimde etkileyecektir.

İnsan, toplumsal çevresiyle iletişim kurabilmek için bir dile gereksinim duymuştur. Bu dil, yalnızca sözlü iletişimde sesçil dizge aracılığıyla oluşan dil değil, daha insanlık tarihinin başında, insanoğlunun kurduğu iletişim sırasında kullandığı beden dilidir. Beden, insanın ilk ve en doğal iletişim aracıdır. Daha doğrusu, araç kelimesini kullanmadan diyebiliriz ki insanın sahip olduğu ilk ve en doğal nesne ve de teknik araç insanın bedenidir. İnsanoğlu anlatmaya bedeniyle başlamıştır. Önce bedenini keşfetmiş, sonra onu kullanmayı öğrenmiştir.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFIANCE)

İnsanlık tarihiyle birlikte başlayan iletişim olgusu, insanın varlığını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerden biri olmuştur. Toplumsal bir varlık olan insan, kurduğu tüm ilişkilerinde sürekli iletişim içindedir.

İletişim alanında yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu kavram ve olguların tanımlanmasına yöneliktir. Bu çalışmaların temel sorunsalı "iletişim veya kişilerarası iletişimin toplumsal veya bireysel alanda katkısı ve önemi nedir?" olurken, yıllardan beri kavramlar üzerindeki tanımlamalar yapılagelmektedir.

Bu çalışma iletişim fakültelerinde eğitim yaşamlarını sürdürmekte olan öğrencilerin öncelikle iletişim ve kişilerarası iletişim kavramlarını beyinlerinde daha rahat çerçevelendirmelerini sağlayacak ve bununla birlikte insanlar arasında sıklıkla başvuru alan ve çok önemli bir iletişim aracı sayılan beden dilini de kavramsal olarak öğrenecekler aynı zamanda günlük yaşamlarında bu aracı etkin bir şekilde kullanacaklardır.

Diğer taraftan iletişim alanında çalışacak olan genç akademisyenler için de oldukça doyurucu bir kavramsal bir altyapı oluşmasında katkı sağlayacaktır.

3. İLETİŞİM: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE (COMMUNICATION: A CONCEPTUAL FRAMEWORK)

Yapılan araştırmalar, iletişimle ilgili bugüne kadar yüzlerce tanımlama ve binlerce değişik kullanım şeklinin bulunduğunu ve kavrama onlarca değişik anlam yüklendiğini göstermektedir. Bu tanımların tamamını ele almamız elbette kolay olmayacaktır. İletişimle ilgili çeşitli tanımlara göz atıldığında, her tanımın onun bir başka özelliğine vurgu yaptığı görülecektir.

İletişim kavramını tanımlamaya çalışırken, ön planda tutmamız gereken temel husus, iletişimin çok derin bir konu olduğu ve onu açıklamaya çalışmanın zor olduğudur. Çok çeşitli boyutlara ve anlamlara sahip olan iletişim bu derin içeriğini, çok sayıda sağlam kaynak ve araştırmalardan almaktadır. İletişimin bizzat kendisi de bir sosyal bilim olması, sosyoloji, antropoloji, tarih, dilbilim, psikoloji, sosyal psikoloji ve halkla ilişkiler (Akdağ, 2010: 157) gibi adlarını sıraladığımız disiplinlerle olan yakın teması ve birbirleriyle olan neden sonuç ilişkileri içinde olmasından ötürü bu kavramın açıklanmasında ve tanımlanmasında çeşitli güçlükler yaşanmaktadır.

İletişim kavramı dilimize Batı Dillerinde kullanılan "communication" teriminden geçmiştir (Işık, 2000: 21). Bu sözcüğünün kökeni, Latince'de "communis" yani "ortak, ortaklık" kelimesinden gelmektedir (Telman ve Ünsal, 2005: 19). Türkçe'de haberleşme ve iletişim anlamına gelen (Şenyapılı 1981: 9) "communication" sözcüğü 15. yüzyılda herhangi bir şeyi çoğunluğa yaymak anlamında kullanılıyordu. 20. yüzyıla gelindiğinde, iletişim ve bildirişim araçları ile toplumsal ilişki sağlayan araçların gösterdiği olağanüstü gelişim sonucu daha çok basın ve yayın araçlarını, haber gönderme ve

alma eylemini anlatan bir sözcüğe dönüşmüştür. Günümüzde, bu sözcük, bilgi ve düşüncelerin yazılı ya da sözlü olarak aktarılması ve yayılması eylemini anlatmak için kullanılmaktadır.

Kavramsal çerçeveyi genişletebilmek ve sınırların ne denli geniş olduğunu anlayabilmek için birkaç tanıma göz atmakta yarar vardır: İletişim, canlılar arasındaki anlaşma şeklidir. İnsanlar konuşma ve anlaşma isteği duyduklarında birbirleriyle ilişki kurma çabası içine girerler. Bir yerde iletişimin varlığından sözedebilmek için kişiler ya da gruplar arasında gerçekleşen aktarım ve bu aktarım sonucu oluşan bir etkileşimin ya da paylaşımın olması şarttır (Işık, 2009: 12). Bu doğrultuda iletişim, çoğu zaman duyguların, düşüncelerin, hislerin, görüşlerin ve bilgilerin aktarımı veya alışverişi (Gökçe, 2006: 8) olarak tanımlanır.

İletişim anlam arama çabasıdır, insanın başlattığı kendisini çevresinde yönlendirecek ve değişen gereksinimlerini karşılayacak şekilde uyarıları ayırt etme ve örgütlemeye çalıştığı yaratıcı bir edimdir (Çamdereli, 2008: 14).

İletişim bilgi alışverişi, karşılıklı ileti aktarımı, iletim eyleminin çift yönlü görünümü, bir taraftan öbür tarafa bir bilginin, bir duygunun, bir düşüncenin aktarımıdır (Güz, 2002:184).

İletişim, insanın varlık sürdürme biçiminin bir ürünü ve insanın varlık sürdürme biçimindeki gelişmelere göre değişimlere uğrayan insana özgü bir olgudur (Oskay, 1999: 7).

İletişim, insanın kendini sosyal bir varlık (Işık, 2009: 7) olarak ifade edebilmesi için zorunludur. İnsan çevresi ile iletişim kurarak yaşar. Onun her davranışı, konuşması, susması, duruşu ve oturma biçimi, kendini ifade etmesidir, yani çevresine mesaj iletmesidir.

İletişimin temel amacı etkilemek ve değiştirmektir (Gürgen, 1997: 10). Etkileme olgusu beraberinde etkileşimi getirir. İnsanın sosyal bir varlık olarak yaşamını sürdürmesi iletişimle mümkündür.

Zıllıoğlu, iletişimi çok geniş bir alana oturtmaktadır. İnsan etkinliklerinin ve ilişkilerinin tümünü iletişimle ilişkilendirirken, iletişimin duymak, görmek ve bazen de dokunmakla eşdeğer olduğunu ifade etmektedir. Zıllıoğlu'nun bakış açısına göre, iletişim sözcüğünün özünde, sadece yalın bir ileti alışverişi yoktur. İletişimin özünde daha çok toplumsal nitelikli bir etkileşim, değiş tokuş ve paylaşım vardır(1993:4). İletişim, bünyesinde iki yönlülük ve süreklilik gibi özellikler de taşır (Arklan ve Taşdemir, 2010: 93).

Bilgiler iletişim yoluyla üretilmiş ve aktarılmıştır. Böylelikle buldukları dönemi aşan bir özelliğe sahip olmuşlardır. Üretilen üretildiği gibi kalmamış, aktarım süreci içerisinde değişen sosyal yapıdan etkilenmiş ve çağın şartlarına göre değişim göstermiştir. Bununla beraber insanlar üretilenlere kendi yorumlarını, birikimlerini, tecrübeleri katarak genel olanı sahiplenmişler ve ona kendi bakış açılarına göre çeşitli anlamlar yüklemişlerdir.

Toplumsal yaşamın en temel gereksinimlerini barındıran iletişim kavramı, yapılan her yeni tanımla yansıtılan farklı bakış açıları ışığında, içeriğinin farklı yönlerinin ön plana çıkmasına olanak tanımıştır. İletişimi bilgi alışverişi, karşılıklı ileti aktarımı, iletim eyleminin çift yönlü görünümü (Akdağ, 2010: 158).

İletişimin tanımına yönelik bunca değişik yaklaşıma ek olarak aslında iletişim, bazı tanımların birleştiği, anlam transferi, sosyal değerlerin iletilmesi, deneyimlerin paylaşılması gibi noktaların hepsini kapsamaktadır. İletişimi statik değil, dinamik ve belirli bir amaca yönelik bir süreç olarak düşünmek onun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Öyleyse iletişim, anlam transferiyle sosyal değerlerin iletilmesi ve deneyimlerin paylaşılmasını sağlayan dinamik bir süreçtir(Peltekoğlu, 2004: 178).

İletişim, bilginin, düşüncelerin, duyguların ve becerilerin simgeler kullanılarak iletilmesi, anlam arama çabası, insanın başlattığı kendisini çevresinde yönlendirecek ve değişen gereksinimlerini karşılayacak biçimde uyarıları ayırt etme ve örgütlemeye çalıştığı yaratıcı bir edim, temel olarak simgeler aracılığıyla bir kişiden ya da gruptan diğerine bilginin, düşüncelerin, tutumların ya da duyguların iletimi, iletiler aracılığıyla gerçekleştirilen toplumsal etkileşim, katılanların bilgi yaratıp, karşılıklı bir anlamaya ulaşmak amacıyla bu bilgiyi birbirleriyle paylaştıkları bir süreç, dünyanın anlamlı kılındığı ve bu anlamın başkalarıyla paylaşıldığı ve insanların bir bütün olarak toplumsal gerçekliği yaratıp düzenledikleri bir süreçtir (Mutlu, 1998: 139-140).

İletişim belli bir amaca yönelik, belli istek ve arzuları gerçekleştirmeye yönelik bir süreç olarak kabul edilmektedir. İletişimin hangi türü olursa olsun her zaman belli bir amacının olduğu bilinmektedir. Bu amaç bilgi vermek, bilgilenmek, varlığını kanıtlamak, eğlenmek, etkilemek, ikna etmek, zaman geçirmek için konuşmak olabilir. Bunlar gibi herhangi bir amaca sahip olmayan kişinin karşısındaki kişi ile iletişim kurmasının olası görülmediği belirtilmektedir.

Yaşam bir anlamda iletişim kurma serüveni olarak da değerlendirilebilmektedir. Bireyin doğumu ile başlayıp annesi ve ailesiyle kurduğu iletişim, daha sonraları kendi kendisiyle kurduğu ve okulundan, işine, çevresinden topluma uzanan yıllar ve yollar içinde insan sürekli bir iletişim ve etkileşim içinde süreci yaşayarak gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda, sürecin, insanın iletişim kurmadan yaşamını sürdürmesinin olanaksız olduğunu göstermektedir. Sürekli bir devinim halinde olan insan, iletişim eyleminde bulunduğu her durumda ve her ortamda, sürecin aynı zamanda yaşayan bir parçası olmaktadır. Bir başka deyişle insan, iletişim sürecini yaşamak durumundadır.

4. İLETİŞİM: TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ (COMMUNICATION: HISTORICAL DEVELOPMENT)

İletişim tarihi insanlık tarihi ile başlar(Işık, 2000: 3). İletişim kavramı insanın varolduğu günden itibaren başlamış ve insanın olduğu her yerde ve her zaman anlam içerik ve boyut değiştirerek günümüze kadar gelmiş bir kavramdır. Başlangıcı insanlık tarihi kadar eski olan iletişim olgusu, bireyin yaşamını anlamlı hale getirebilmek için gerekli olan temel bir gereksinim olmuştur.

İletişim, birbirlerine ortamlarındaki nesnelere, olaylar, olgularla ilgili değişimleri haber veren ve bunlara ilişkin bilgilerini birbirlerine aktaran, aynı olgular, nesnelere ve sorunlar karşısında benzer yaşam deneyimlerinden kaynaklanan, benzer duygular taşıyıp birbirine ifade eden insanların oluşturduğu topluluk veya toplum yaşamı içinde gerçekleştirilen tutum, yargı, düşünce ve duygu bildirimleri(Oskay, 1999: 9) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre, insanın varlığını sürdürebilmesi iletişim sayesinde gerçekleşmekte ve toplumsal yaşantının da temelini oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, insanların bir arada yaşamalarıyla başlayan toplumsal tarih aynı zamanda iletişim tarihinin de başlangıcı olmuştur.

Toplumlar ve kültürler gerçekte iletişim ile varolur, iletişim ile varlıklarını sürdürürler, iletişim ya da iletişimin paylaşılmasıyla gelişebilirler. Paylaşılmayan görüş ve deneyimler özdeşleşmeyi sağlayamayacağından değişik kültür ya da topluluktan kişilerle etkili iletişime girme olasılığı da azalır. İletişim tarihi, bu nedenlerden ötürü insanlık tarihi kadar eski, insanlık tarihiyle özdeş, insanlık tarihine bağımlı, kısacası insanın yeryüzündeki varoluş serüvenine koşuttur demek mümkündür (Çamdereli, 2008:115-116).

İlk çağlarda sese ve jestlere ait işaretler ve dans, müzik, ateş, duman, taşlar ve mağara duvarlarına çizilen şekiller gibi belirteçlerle ileti kurgulandığı bilinir. Sözkonusu dönemler içinde danslar, müzik, çizilen şekiller, gerçek objelerden ve doğa oluşumlarından soyutlama işlemler olarak ve insan düşüncesinin evrimsel anlatımlarıdır. Aynı zamanda, somut nesnel gerçekliğin yeniden sunumu olarak da önemlidir. Bu nedenle iletişim, insanın doğada kendisini gerçekleştirme becerisinin dışavurum biçimleri olarak da değişim geçirmiştir (Önür, 2002: 63-64)

İletişim tarihi insanlığın varolduğu günden bugüne üç önemli gelişmeden etkilenmiştir. Milattan Önce 3000li yıllarda yazının bulunması (Crowley ve Heyer, 2010: 45), 15. yüzyılda matbaanın bulunması ve elektrik ve elektronik alanlardaki gelişmelerdir bunlar (Baldini, 2000: 5). Bu gelişmeler beraberinde farklı bir yaşam biçimi ve kültürü de beraberinde getirmektedir.

İnsanların yaratılışından bu yana kişiler arasındaki ilişki devam etmektedir. İnsanların dünyası çoğu kez bir anlam dünyası olarak tanımlanmaktadır. Öyle ki, insan etrafında olup biten her şeye, bir söze, bir çizgiye, bir işarete, bir yüz ifadesine, bir oturuş biçimine, bir ayakta duruş tarzına vb. bir anlam yükler (Bingöl, 1999: 150). Anlam farklılaşması ise iletişimsizliğin nedenlerinden birisi olmaktadır.

İlk insanlar birbirleriyle zıplama ve işaret etmek gibi basit hareketler yaparak ve bağırarak gibi birtakım içgüdüsel sesler çıkartarak iletişim kurmuşlardır. Büyük topluluklar halinde yaşamaya başlamaları ve modernleşme süreci içine girmeleri ile birlikte artık bu basit hareketler anlamlı işaretlere, özensiz ve düzensiz çıkartılan sesler de anlamlı ifadelerle dönüşmüşlerdir. Tüm bu gelişmelerin içinde en önemlisi ise içinde buldukları toplumun özellikleri ile bütünleşmeleridir. Hem sözlü, hem de beden hareketleri ile desteklenen iletişim farklı boyutlara ulaşmış bugünkü şeklini almıştır (Telman ve Ünsal, 2005: 26).

İletişim gündelik yaşamımızda bize nesnelere, insanları tanımlar, iş bölümü içinde değişik toplumsal roller yüklenmiş insanlara bu rolleri yerine getirirken, bu rol dağılımından oluşan toplumun o tarih dönemindeki hayat tarzını öğretir, olumlatır, yeniden üretimi için gereken değerlendirme biçimlerini aşar. Toplumsal sistemin sürmesini kendini yeniden üretmesini sağlar (Oskay, 1999: 8). İnsanoğlu, her dönemde farklı yollar, yöntemler ve araç ve gereçlerle iletişim kurmuşlardır. Ateş, duman, değişik sesler ve beden dili ile başlayan iletişim süreci tekrarlanarak zamanla geleneksellik içinde kurumsallaşmış, geleneksel iletişime dönüşmüş, geleneksel toplumun merasimleri, sözel iletişim gelenekleri ve çeşitli uygulamalar yerini almıştır (Önür, 2002: 64).

5. KİŞİLERARASI İLETİŞİM: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE (COMMUNICATION INTERPERSONAL: A CONCEPTUAL FRAMEWORK)

Kişilerarası iletişime ilişkin yapılan tanımların pek çoğu bu iletişimin psikolojik nitelikte bir bilgi alışverişi olduğu yönündedir. Yüz yüze yapılan tüm iletişimler; mektup ya da telefonla yapılan görüşmeler dahil kişilerarası iletişim sınıfında değerlendirilmektedir. (Güz, 2002: 114). En belirgin özelliği olarak ise iletişim kuran bireylerin fiziki olarak aynı mekan ve zamanda olmaları gerekmektedir. İki yönlü ileti alışverişi söz konusudur (Taşdemir, 2004: 19). Karşılıklı iletişimde bulunan kişiler, bilgi ve sembol üreterek, bunları birbirlerine aktararak ve yorumlayarak iletişimi sürdürürler (Dökmen, 2004: 23). Kişilerarası iletişim süreci sırasında kaynak olarak tanımlanan kişi, mesajları yaratan kişidir (Mutlu, 1998: 56). Daha geniş bir anlatımla kaynak,

hedeflediği kişi ya da grupta, alıcıda davranış değişikliği oluşturmak üzere iletişim sürecini başlatan kişi olarak da tanımlanmaktadır.

İletişim türleri arasında iletişimin başarılı ve etkin gerçekleşmesi başka bir deyişle istenilen yönde tutum ve davranış değişikliği sağlamanın, kaynağın kendisini en iyi biçimde karşısındakine anlatmanın en etkili yolu kişilerarası iletişimidir. Kişilerarası iletişimde, bireyler konuşma dillerini en iyi biçimde kullanarak, konuşma yetilerini, beden dilleriyle birleştirip, karşı taraf üstünde daha etkili olma olanağını bulurlar(Zeybek, 2004: 18).

Kişilerarası iletişimin diğer iletişim türlerine oranla daha etkin ve etkili iletişime olanak tanınması, yapısı gereği daha çok duyuya seslenmesiyle ilişkilidir. Kişilerarası iletişim bireyin görme, duyma, koklama, dokunma duyularını etkin kılan bir iletişim türüdür. Kişi iletişim durumunda bulunduğu kişiyi görür, duyar, yaydığı kokuyu algılayabilir, ilişkinin türüne bağlı olarak dokunma gereksinimi duyar ya da duymaz.

Kişilerarası iletişim bir bireyden diğerine bilgilerin, duygu ve düşüncelerin geçme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu sürecin oluşabilmesi için de iletişimin kurulmuş olması gerekmektedir. Kurulan iletişim, amaç ve hedefler doğrultusunda, etkileşime açık ve davranış değişiklikleri yaratma süreci olarak da ifade edilmektedir.

Kişilerarası iletişim, kişiye benlik algısını, kendisine verdiği değeri, kendine olan saygısını ve güvenini ölçme olanağı verdiği için kişinin yaşamının çok önemli gereksinimlerinden biri olma özelliğini taşımaktadır. Çünkü iletişim sürecinin temelinde bireyin olduğu ve bireyin, hem ileti aktarımında, hem algılanmasında, yani bu sürecin her iki bölümünde de işlev gösterdiği ve bu nedenle de, bireyin konumu iletişim sürecinde oldukça önem arz etmektedir.

Bundan dolayı kişilerarası iletişimde doğal olarak, birinci koşul, bireyin iletişim kapasitesinin, becerisinin olması ve iki insanın birbirlerinin farkına varmasıdır. İnsan dünyaya geldiği andan itibaren kendisini ve dünyayı bir bütün olarak algılamaktadır. Gereksinimlerini karşılamak için kendisi dışındaki bir varlıkla etkileşime girer. Kişilerarası iletişim bu gereksinimin karşılanması doğrultusunda bir araç olma özelliği taşımaktadır. Ancak daha sonraki dönemlerde, kişilerarası iletişimin kendisi bir gereksinim olmaya ve kendi başına bir anlam kazanmaya başlar. Genel bir tanımlamayla, kaynağını ve hedefini insanların oluşturduğu iletişimlere kişilerarası iletişim adı verildiği ve karşılıklı iletişimde bulunan kişilerin, bilgi ve sembol üreterek, bunları birbirlerine aktararak ve yorumlayarak iletişimi sürdürdükleri belirtilmektedir (Dökmen, 2004:23). Kişilerarası iletişim sayesinde toplumsal yaşam sürdürülmekte, ilişkiler geliştirilmekte, bilgiler ve anlamlar paylaşılmaktadır (Işık, 2009: 12). Bu nedenle bireyden başlayıp toplumun her kesimine uzanan yolda vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

İletişim için gereken iki olgunun bir yanında bir kişi, diğer yanında ise kişiler ya da kurum olabileceği gibi, kurumlar ya da kişilerarasında da iletişim gerçekleşebilir. Tek önemli koşul, iki tarafın varlığıdır. Herhangi bir iletiyi yollayan, yayan öge kaynak, iletinin ulaşması gereken öge ise hedef olarak tanımlanmaktadır. Zaman zaman bu iki öge arasında iletiyi getirip götüreren araçlar olsa da, kimi zaman araçsız, kimi zaman da mekanik araçlar toplulukları vardır. Bu durumda iletişimi, ortak semboller yoluyla bireyler ya da kurumlar arasında anlamların değiş tokuş edildiği bir süreç olarak tanımlanabilir. Söz konusu süreçte temel amaç, en az iki ya da daha çok kişi ya da grup arasında belirli konuları ortak kılmak ve bunun sonucunda da kendi aralarında ortak olan simgeler dizgesini genişletme ve daha farklı simgeler dizgesi yaratabilmek amaçlı çalışmalar yapabilmektir (Kazancı, 1997: 51).

İletişim aynı zamanda toplumsal bir eylem olarak değerlendirildiğinde, iletişimde bulunan kişilerin öncelikle bir amaçlarının olduğu, diğer kişilere bir şeyler iletmek, bildirmek, etkilemek, etkileşimde bulunmak gibi genel bir amaca sahip olmakla birlikte bu iletişim eyleminin gerçekleştiği anlamını taşımadığı, dolayısıyla iletişimde bulunan kişilerin aralarında, anlamlar üzerinde ortak paylaşımlarda bulunmalarıyla gerçekleşmektedir. Bu anlaşma durumu, iletişim sürecinin ilk aşamasını dolayısıyla temelini, özünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda, iletişimin sağlıklı olabilmesi, amacın, duygu ve düşüncelerin tam ve doğru biçimde aktarılmasıyla gerçekleşebilir. Aydın'a göre, bunun olabilmesi için de üç önemli öge belirtilmektedir. Bunlar; kaliteli bir kaynak, anlamlı bir ileti ve iletiyi algılayabilen hedefdir. Bu üç öge, sağlıklı bir iletişim sürecinin temelini oluşturmaktadır (2000: 13).

Kişilerarası iletişim bu iletişime katılanların belli bir yakınlık içinde yüz yüze olmaları ile gerçekleşir (Taşdemir, 2004: 19). Yüz yüze iletişim kişilerarasında aynı anda ve aynı yerde, birbirini görerek ve duyarak gerçekleşen doğrudan iletişim biçimidir. Yüz yüze iletişimde egemen olan iletişim türü sözlü yani konuşmayla olan iletişimdir. Sözlü iletişimi elbette ki sözsüz iletişim tamamlayacaktır. Yüz yüze iletişimde bulunan insanlar arasında zaman ve yer bakımından beraberlik bir ortaklık söz konusudur (Işık, 2000: 25). Günlük yaşamımız içerisinde bulunduğumuz iletişim yüz yüze iletişime en iyi örnektir. Kişilerarası iletişimde mesaj alışverişi tek yönlü değil, karşılıklı olmalıdır

İletişim kurma biçimleri ve gereksinimleri, günümüzde gelinen noktada baş döndürücü bir hıza ulaşmış ve insanın iletişim kurarak, uygarlık gelişimine olan katkısının da evrimsel bir çizgi izlediği görülmektedir. İnsan iletişiminin gelişmesinde en önemli etmenin dil olgusunun ortaya çıkması, daha sonra bunun konuşmaya dönüşmesi, anlamlandırılması, daha sonra da yazının bulunmasıyla beraber sözlü, sözsüz ve yazılı ifade biçimlerinin güçlenerek çeşitlilik kazanması olduğu bilinmektedir. Kişilerarası iletişim mesajın niteliği açısından sözlü ve sözsüz olmak üzere ikiye ayrılır (Işık, 2000: 26).

5.1. Sözlü İletişim (Oral Communication)

Sözlü iletişimin temelini oluşturan dil, kullanıldığı insanlar tarafından da birtakım şekillere sokulmaktadır. Her insan kendi ön bilgilerinin, yaşam deneyimlerinin etkisiyle dünyayı algılar ve kendine bir bakış açısı geliştirir. Bu bakış açısı ile çevresini anlamlandırır. Bu süreç içerisinde insan mutlaka başka insanlar ile iletişime de geçecektir. Bu karşılıklı iletişim içerisinde her insanın birbirinden farklı olan yaşam deneyimleri ve ön bilgileri doğrultusunda sözlü iletişimin temelini oluşturan dili kullanırken, birtakım farklılıkların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Çünkü bir ifadeye herkes tarafından aynı anlam yüklenmez.

İletişim ve dil, iki toplumsal olgunun birbirleriyle olan ilişkisi sonucu ortaya çıkan sözlü iletişimin, etkili bir biçimde kurulabilmesi için, her iki olguyu da ayrı ayrı irdeleme gereği vardır. Duygu, düşünce ya da bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması (Güz ve Küçükerdoğan 2002: 184) biçiminde tanımlanabilen iletişim, özellikle sözlü iletişimin söz konusu olduğu durumlarda, aktarımın sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için dil olgusu gerekmektedir. Dil toplumsal bir yansımadır daha da ötesi dil düşünceyi, düşünce de dili etkiler (Güz ve Küçükerdoğan, 2002: 185). İşte bu noktada bireyin kendisini doğru bir biçimde dile getirebilmesi, yani aktarımı sağlıklı gerçekleştirilebilmesi, dil kullanım gücüyle ilişkilidir. Kişilerarası iletişimlerde sözlü iletişimin etkili biçimde kullanımı, kişilerarası

iletişimi sağlayan ölçütlerin de gereği gibi kullanımı halinde daha mükemmele ulaşabilecektir.

Sözlü iletişimin temelini söz olgusu oluşturmaktadır. Sözün varlığı yalnızca bir dilde, bir takım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar ya da göstergeler olarak değil, aynı zamanda, o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yaratıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülmelidir. Yani konuşmanın temelini oluşturan bu olgunun doğru seçimi ve doğru kullanımı son derece önem taşımaktadır. Ters durumda ileti yoluyla istenilen etkinin yaratılma olasılığı zayıflar. Ünlü dilbilimci Ferdinand de Saussure, ilk olarak dil ve söz bağlantılarını irdeleyerek dil yetisi kavramını kullanmıştır. Bu kavram dil olgularının tümünü içeren yani bireylerin, toplumsal, bireysel, fiziksel ve fizyolojik yönlerini kapsayan bir kavram olarak ele almıştır. Saussure'e göre sözün anlaşılabilirliği ve bütün sonuçlarını verebilmesi için dil zorunludur. Dilin evrimini sağlayan sözdür, dilsel alışkanlıklarımızı değiştiren, başkalarını duyarak edindiğimiz izlenimdir. Demek ki dille söz arasında karşılıklı bağımlılık vardır (Akt: Zeybek, 2004: 37-38).

5.2. Sözsüz İletişim (Nonverbal Communication)

Sözsüz iletişim, yüz hareketleri, beden hareketleri, bedensel temas ve kişilerin mekan kullanımı olmak üzere bölümlere ayrılabilir. Sözsüz iletişim, konuşulan sözü içermeyen ifade, enformasyon verme veya davranış olarak tanımlanabilir. Örnek olarak jestler, yüz ifadeleri, giyiniş, duruş ve ses tonu ile anlatım veya anlam çıkarmadır. Dolayısıyla, sözsüz iletişim bir ilişkinin söz kullanmadan başlatılması, kurulması ve yürütülmesidir (Erdoğan, 2002: 202).

Schober'e göre (2003: 30) sözsüz iletişim üçe ayrılır:

- Sessiz olan, sadece görsel beden dilini kapsar. Sözsüz iletişimin gözlenen boyutunu oluşturur.
- Sesli olan, gülmek ve iç çekme gibi eylemleri kapsar. Sözsüz iletişimin işitilebilen boyutunu oluşturur.
- Nesnel olan, kişilerin görüntülerini tamamlayan unsurları giysileri ve aksesuarları gibi kapsar. Sözsüz iletişimin tamamlayıcı boyutunu oluşturur.

Sözsüz iletişimin genel özelliklerine gelince, iletişim yokluğunu olanaksız kılması, duygu ve coşkuları yetkin biçimde dile getirmesi, kişiler arasındaki ilişkileri tanımlama ve belirlemesi, sözlü iletişimin içeriği hakkında bilgi vermesi, güvenilir iletiler sağlaması ve kültüre göre biçimlenmesi olarak sınıflandırılabilir (Demiray, 2006: 37).

Sözsüz iletişimle, iletişimin kapılarını aralayan birey, sözlü iletişimle kapıları ardına dek açabilme olanağı yakalar. Konuşabilme yetisine sahip insanoğlu, gerçekte etkili iletişimin sağlanabilmesi için gerekli tüm donanıma sahip olma ayrıcalığını taşır. Böylece doğabilecek olası iletişim çatışmalarının konuşularak çözüme kavuşturulması olanağı varolur. Daha da ötesi henüz çatışma aşamasına gelinmeden sorunun ortadan kaldırılma üstünlüğü yakalanmış olur.

Kişilerarası iletişimde önemli bir yerde konumlanan sözsüz iletişim, kişilerin, karşılıklı ilişkileri sırasında iletişimi, bedenleri aracılığıyla kurmaları durumudur. Tek bir sözcük bile kullanmadan kurulan bu iletişim türünde, ileti aktarımı yüz ve beden aracılığıyla sağlanmaktadır. Kişinin kendisini anlatımı sırasında gerek sinim duyduğu bedeni, sözcüklerle sağlam bir bütünlük oluşturabilmesiyle iletişime son derece önemli katkılar sağlamış olacaktır. Bu durum sözlü ve sözsüz iletişimin örtüşmesi yoluyla etkili iletişimin kurulabilme olasılığını yükseltebilecektir.

6. BEDEN DİLİ: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE (BODY LANGUAGE: A CONCEPTUAL FRAMEWORK)

Beden dili, yabancı dil kökenli ve eski anlatımıyla kinesik, ard arda gelen hareketlerle değer ve önem kazanan, aynı anda ses tonuyla desteklenen ve sözcüklerle biçimlenen karmaşık bir iletişim sürecidir. Yunanca bir sözcük olan kinesişin kökeni incelendiğinde, sözcüğün hareket anlamına gelen bir sözcükten türetildiği ortaya çıkmaktadır. Kinetik terimi ise buradan türetilmiş olup, güç kullanma yoluyla elde edilen hareketin bilgisi anlamında kullanılmaktadır (Zielke, 1993: 12).

Yüz ifadelerinden el kol devinimlerine, beden duruşundan uzam dili gibi konuların incelendiği ve sözlü iletişime destek sağlarken sözlü dili bütünlemiş olan devinimlerin incelendiği bilim dalı olarak değerlendirilen beden dili, kısaca gözün algıladığı kişinin bedenine ilişkin iletiler bütünüdür (Güz ve Erdoğan, 2002: 47).

Kişinin anlatımını güçlendirmek amaçlı kullanımını seçtiği beden dili, mekan ve zaman özellikleri, renk ve giyim kuşam kodlarını içeren, daha çok ilişkilerin belirlenmesinde ve duyguların dile getirilişinde rol üstlenen iletişim biçimi (Zillioğlu ve Yüksel, 1994: 71) olarak tanımlanabilmektedir.

Beden dili sözsüz iletişimin önemli bir bölümünü oluşturan bir kavramdır. Uzmanlar tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda, sözsüz iletişimin ileti göndermede çok büyük bir önem taşıdığı konusunda bir düşünce birliğine varılmıştır. Ray L. Birdwhistell yaptığı araştırmalar sonucunda, iletinin %35'inin sözel yollarla, %65'nin ise sözsüz yollar aracılığıyla gerçekleştirildiğini ortaya koymuştur (Akt: Berko, 1989: 181). Yüz ifadeleri, el kol hareketleri, kişinin tipi, kalitesi iletişim sürecinde kişinin sözcüklerle söylemeye çalıştıklarından çok daha fazlasını anlatabilmektedir.

Sözsüz iletişim biçimleri varolan en eski iletişim biçimleri olarak adlandırılabilir. Ayrıca bu biçimler insanın iç dünyasının, duygularının ve belki iç çatışmalarının dışa vurulmasıdır. Zillioğlu sözsüz iletişimi tanımlarken, kişilerarası iletişimde sözlü iletişimle birlikte etkisi olan susma, sesin rengi ve müziği, beden dili, mekan ve zaman özellikleri, renk ve giyim kuşam kodlarını içerir demektedir (1993: 217).

Bu tanımlamalardan yola çıkarak jestler, mimikler ve vücudun duruşu gibi görsel öğeler sessiz olan kısma, vurgu, konuşmalar arasındaki boşluklar, gülme ifadeleri sesli olan kısma, kıyafetler, insanların buldukları mekanlar ve konumları ise kişilerin görüntülerini tamamlayan şeyler kategorisine girmektedir.

İletişim sürecinde kullanılan düzgülere göre, dilsel öğelerden yararlanmadan, kişilerarası iletişimde anlam aktarımının el-kol devinimleri, mimikler, bir başka deyişle beden dilinden ve uzam dilinden yararlanarak gerçekleştirildiği iletişim türüne verilen addır (Güz, 2002: 353). Güz'ün cümlesinde dilsel öğeler olarak ifade edilen unsur sestir. Beden dili sesli kodlar kullanılmadan gerçekleştirilir. İnsan için anlam yükleyebildiği her şey iletişimidir ya da iletişim için kullanılabilir.

Genelde iletişimin, yalnızca sözlü simgelerin oluşturduğu dil aracılığıyla gerçekleştiği düşünülür. Oysaki kişiler arası iletişimde hem sözlü hem de sözsüz simge ve işaretler aynı anda kullanılır. Hatta yüz ifadeleri, el kol hareketleri, bedenin duruş tarzı ve sesin tonu gibi sözsüz iletilerin, iletişimde kullanılan iletilerin daha büyük bir kısmını kapsadığı belirtilir. Bu bağlamda, hiçbir iletişim etkinliğinin sözsüz imgeler olmadan düşünülmesi mümkün değildir (Gökçe, 1998: 45).

Beden diliyle verdiğimiz mesajlar insanlarla anlaşmamızda en temel araçlardan bir tanesidir. Yakın çevremizde, daha geniş sosyal

hayatımızda ve farklı ülke insanları ile ilişkilerimizde öncelikle beden dilimizi kullanırız. Onların beden dilleri ile anlattıklarını çözmeye çalışırız (Baltaş ve Baltaş, 2004: 22).

İnsanlar sözlü anlatımın etkisini artırmak için beden diline ihtiyaç duyar. Beden dili günlük yaşamda tek başına anlatımı gerçekleştirmek için her zaman yeterli olmayabilir. Ses, söz ve beden dili bir arada kullanıldığı zaman çok daha etkili olur. Bu, yüz yüze yapılan ikili ya da çok kişili görüşmeler için geçerlidir. Bunun aksi durumlar da söz konusudur. Örneğin dans eden insan, bedenini anlatım aracı olarak kullanırken söze ihtiyaç duymaz. Yine de coşkunu belirtmek için ara sıra sesini kullandığı ve çeşitli nidalarda bulunduğu gözlenebilir.

Zıllıoğlu ise beden dilinin jestlerle ve mimiklerle gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Bu noktada anlama yapılan katkının bedenin kullanılması ile mümkün olduğu söylenebilir (1993: 191). İletişim sürecinde beden dili önem kazanır. Çünkü bedenini veya başka bir ifadeyle beden dilini kullanmadan iletişimde bulunan bir kişinin iletişimde bulunduğu insanlar üzerinde etkili olamayacağı önceden kestirilebilir. Aynı şekilde sadece beden dilini kullanarak iletişimde bulunan bir başka kişinin de karşısındaki bireyler üzerinde etkili olamaz. Sadece beden dili kullanılarak kurulmaya çalışılan bir iletişim süreci bir yerde tıkanıp kalır. Çünkü beden dilinin yanı sıra iletilmek istenen içerik için sözlü iletişim de gerekmektedir. Bu durumda sözlü iletişim ile sözsüz iletişim sıkı bir ilişki içerisinde yer almaktadır.

Toplumsal alanda insan, töre, ahlak, din, dil, sanat, hukuk, ekonomi, teknik gibi değerler ortaya koyar. İnsan ortaya koyduğu bu değerleri bedenine yansıtır. Bedene yansıyan inançlar, adetler, gelenekler de insan bedenini etkiler. Örneğin, İbranilerde ve İslamiyet'te devam eden sünnet geleneği, erkeğin cinsel organında meydana getirdiği değişiklik, kulakların delinmesi âdeti, ilkel çağda bedene çizilen çizgiler, resimler, çeşitli mesleklerin meydana getirdiği çeşitli değişiklikler, beden üzerinde toplumsal birer görüngüdür (Kaplan, 2007: 8).

Günlük yaşamda gerçekleştirilen ilişkilerde başvurulan simgesel kodlar içinde sözsüz olanlar, anlam yaratmada ve paylaşmada çoğu kez bilincinde olmaksızın ama kaçınılmaz olarak sürekli kullanılırlar. Görsel kodların kullanımı insanın iletişim tarihi kadar eskidir. İlkel ve geleneksel toplumların insanı, günlük uygulamalar için olduğu kadar, din kökenli törenler için de son derece yetkin kodlar geliştirmiştir. Fiske'ye göre, iletişim sürecinde görsel göstergelerin işlevleri genel olarak şöyle sıralanabilir:

- Etkileşimi yönlendirme işlevi
- Duyguları açığa vurma işlevi
- İletişimsizliği açığa vurma işlevi (Fiske 1996).

Beden dili hareketler yardımıyla iletişim kurma sistemidir ve bedenin duruşu, yüz ifadeleri ve mesajları ileten beden hareketleridir. Bu mesajlar el kol hareketleri sayesinde doğrudan iletişim kurma aracı olabilir.

Beden dili sosyal birer varlık olan ve çevresiyle, ister sözlü ister sözsüz olsun, sürekli iletişim içinde olan insanlar için kendilerini doğru ifade etme ve diğerlerini doğru anlama açısından son derece önemlidir. Karşımızdaki insanları bedenlerinin dillerini çözmeye başladığımızda onları daha iyi anlarız.

Bedenimizi kullanarak hangi durumda olursa olsun iletişim sağlayabildiğimize göre, bedenimizin dilinin iletişimdeki etkisi yadsınamazdır. Kısacası beden dilimiz her türlü sözlü ifadeden daha üstündür. Telman ve Ünsal'da ifade edilen üstün olma ile anlatılmak

istenenin altını çizmektedir. Beden dili aslında insanların ne demek istedikleri konusunda, dünyada konuşulan dillerdeki tüm sözcülerden daha fazla şeyi anlatır (2005: 98). Çünkü bedenimiz sınırsız hareket gerçekleştirerek iletişime katkıda bulunur.

Burada İzgören beden dili örnekleri arasında bir ayırma giderek kişilerin kültür düzeylerine, konuşulan konuya, atmosfere, mesajın duygu mu, düşünce aktarımı mı oluşuna göre sözün, sesin ve beden dilinin etkileri farklıdır diyerek iletilen mesajın içeriğinin önemine dikkat çekmektedir (2003: 9). Başka bir deyişle neyin nasıl söylendiği büyük önem taşımaktadır. Bir dileğinizi veya herhangi bir konudaki talebinizi ifade ederken kullandığınız beden dili, isteğinin yerine getirilmesinde etkili olacaktır.

Beden dili insanlar arasındaki iletişimin sürebilmesinde büyük rol oynar ve beden dilinin kişilerarası iletişime olan etkisi tartışılmazdır. Bundan dolayıdır ki insanlar sağlıklı iletişim kurabilmek için kullandıkları sözlü dili sürekli geliştirme çabası içindeyken bir taraftan da beden dillerini kullanmak, kullanırken geliştirmek ve karşısındaki kişilerin beden dillerini anlamak için de özen gösterirler.

Söz ile söylenenlerin yanında bedenimiz ile yaptığımız hareketler, söylediklerimizin içeriğini ve anlamını pekiştirir. Bu şekilde insanların kendilerini daha net bir şekilde anlatırken aynı anda karşısındaki insanları da daha iyi anladıkları görülür. Çünkü kendi beden dilini aktif olarak kullanan bir kişi, karşısındakinin beden dilini de çözmek konusunda başarılı olacaktır. Önemli olan bir diğer nokta, sözlü ifadelerin, beden dili ile birlikte bir bütünlük oluşturuyor olmasıdır.

Beden dili duygularınızı yansıtır. Eğer kendinizi biraz olsun bile tedirgin hissediyorsanız, bu yaptıklarınıza da yansyacaktı. Beden dili ile duygular arasındaki bağlantı tam ters bir döngü de gösterebilir. Eğer beden dilinizi kullanarak bilinçli bir şekilde kendinize güvenli görünür ve olumlu davranırsanız, bir müddet sonra duygularınızda aynı iklime girecektir.

7. BEDEN DİLİ: TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ (BODY LANGUAGE: HISTORICAL DEVELOPMENT)

Henüz bir anlaşma ve iletişim kurma aracı olan dil gelişmemişken, insanlar yine de aralarında anlaşmanın bir yolunu bulmuşlardı. Zıllıoğlu, sözsüz iletişimin en önemli bir bölümünü oluşturan görsel kodların kullanımı insanın iletişim tarihi kadar eskidir diyerek beden ve yüzün hareketleri ile olan iletişime değinmektedir. Zamanla beden hareketlerinin geliştirilmesiyle ve buna bağlı olarak da bu hareketlere sözlü birtakım ifadelerin de eklenmesiyle iletişim farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır ve bu şekilde sözlü iletişimin çerçevesi ve anlamı belirmiştir (Zıllıoğlu, 1993: 179).

Sözsüz iletişim konusundaki ayrıntılı ve sonuç getiren çalışmalar çoğunlukla Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sosyal psikologlar ve antropologlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların yanı sıra 20. yüzyıl öncesinde gerçekleştirilen bilimsel temel üzerinde fazla durulmadan, daha çok gözleme dayalı araştırmalar da söz konusudur. Sözsüz iletişim üzerinde bu doğrultuda gerçekleştirilen ilk çalışma sonuçları, 1644 yılında, John Bulwer'in Elin Doğal Dili (Chirologia: or the Natural Language of the Hand) adlı yapıtında yer almıştır. El hareketlerinin anlamlarını inceleyen bu ilk çalışma, beden dili konusunda, günümüze gelinceye dek gerçekleştirilen çalışmalara öncülük etmiştir. 1800'lü yıllarda tiyatro oyuncuları, özellikle de dram ve pandomim oyuncuları, mimikler ve jestler aracılığıyla duyguları aktarmanın önemini kavramış ve bunu sahneye

yansıtmuşlardır. Aynı dönemde, doğa bilimci Charles Darwin (1872) İnsan ve Hayvanda Duyguların İfadesi (The Expression of the Emotions in Man and Animals) adlı yapıtında sözsüz iletişimi bilimsel bağlamda incelemiştir. 1900'lü yıllara gelindiğinde beden dili öncelikle, deneysel ruh bilimin temelini ortaya koyan Alman bilim adamı Wilhelm Wundt tarafından Etnik Ruh bilim (Volkerpsychologie) adlı yapıtının birinci bölümünde ayrıntılı bir biçimde incelenmiş daha sonra 1969 yılında İngiliz Zoolojist Desmond Morris tarafından Çıplak Maymun (the Naked Ape) adlı çok satanlar listesine giren yapıtında ortaya konulmuştur (Lambert, 1996: 22-23).

1872'de Darwin tarafından yapılan insan ve hayvanlarda beden dili hareketlerinin çözümlenmesine dayalı çalışmada duyguların anlatımına ilişkin iletilerde beden dilinin sözel iletilere oranla daha değerli olduğu sonucuna varılmıştır. Yine aynı çalışmada insanların beden dili kökenli iletilerini, karşındakilerin beden dili kökenli iletilerine göre bilinçsizce düzenledikleri sonucu da elde edilmiştir.

1945 Wolf'un çağdaş araştırma yöntemleri uygulayarak yaptığı araştırmada beden hareketleriyle insanın iç dünyasının ilişkileri üzerinde durulmuş ve sonuçlara jestlerin ruh bilimi (The Psychology of Gestures) adlı yapıtta verilmiştir. Ülkemizde de beden dili konusunda bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Türkiye'de modern psikolojinin öncülerinden Mümtaz Turhan 1938'den başlayarak konuya eğilmiş, 1966 yılına dek bu çalışmalar yapmıştır. 1968'de Psikolog D. Cüceloğlu yüz ifadelerindeki duygusal anlatımları Türk toplumunun bir kesitinde incelemiş ve çalışmasını kültürlerarası farklılıkların araştırılması şeklinde geliştirmiştir. 1980'li yıllarda bir süre Türkiye'de yaşamış olan Psikolog Ayhan Lecompte duygusal yüz ifadeleri ve klinik psikoloji konusunda bir çalışma yaparak yüz ifadeleri açısından klinik tanı üzerinde çalışmıştır (Baltaş ve Baltaş, 2004: 46-47). Yapılan bu türden çalışmaların hemen tümünde duygusal anlatımların aktarılması sırasında farklı ekinlerde ortak yüz ifadelerinin varlığı ortaya konmuştur.

7.1. Beden Dilinin Türleri (The Types of Body Language)

Taşdemir'e göre, beden dilini bilinçli ve bilinçsiz beden dili olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür (2004: 81):

7.1.1. Bilinçli Beden Dili (Conscious Body Language)

Bilinçli beden dilinde yapılan bütün hareketler kişinin farkında olduğu ve isteyerek yaptığı hareketlerdir. Bilinçli beden dilinin üç türünden söz edilebilir. Bunlar, agresif, pasif ve güvenli beden dilidir.

7.1.1.1. Agresif Beden Dili (Aggressive Body Language)

Agresif beden dilinde kişi konuşurken genellikle ses tonu yüksektir. İnsanların gözlerinin içine ısrarlı biçimde bakar. Bu bakış aşırı uzun ve keskindir. Hareketlerinde öfke okunur. Yumruğunu havada sallayabilir ya da ayağını yere vurur. Bir mekana ya da başkalarının konuşmalarına hızla dalar. İncinmemek için başkalarını incitir, onların haklarını çiğner, yanlış bir şey olduğunda onları suçlar ve genelde baskıcı bir tutumu vardır (Fast 1977: 151, akt: Taşdemir, 2004: 82).

7.1.1.2. Pasif Beden Dili (Passive Body Language)

Öte yandan pasif bir kişinin de belirli davranış özellikleri vardır. Konuşmasında ve hareketlerinde sıkılgandır. Soru sorulmadıkça bir konuşmaya pek katılmaz. Göz teması da ürkekçedir. Birisi ile konuşurken bakışlarını kaçırır ya da önüne bakar. Hatta bedenini ve

kafasını bile öte yana çevirir. Hareketleri belli belirsiz ve sınırlıdır ve aşırı gülümser. Bu özür dileme ifadesi taşıyan bir gülümsemedir. Başkalarının sözlerini sürekli onaylar, tartışmaya girmekten kaçınır. Alçak bir sesle konuşur. Bir başka insanı incitmektense kendisi incinmeye razıdır. Bir kişiye ya da bir fikre doğrudan karşı çıkmaktan ve doğrudan göz temasından kaçınır (Fast, 1977: 151-152, akt: Taşdemir, 2004: 82).

7.1.1.3. Güvenli Beden Dili (Secure Body Language)

Güvenli insanın hareketleri düzenli, kurallı ve rahattır. Dik, sakin, açık bir duruşu vardır, eller ya rahatça iki yana sarkar ya da gevşek bir biçimde kucağa bırakılır. Kollar ve bacaklar çoğunlukla kavuşturulmaz, gözle görülür ve hissedilir bir gevşeklik söz konusudur. Doğrudan ve sürekli bir göz teması vardır, dikkat ve ilgi ifade eder. Karşıdakinin alanını ihlal etmeksizin güvensiz bir insandan daha fazla diğer insanlara yakın durur ve rahatsız olmaz. Ses tonu duruma uygundur, iniş-çıkışlar fazla değildir, düzgündür, kolayca duyulur (Bishop, 1997: 63-64, akt: Taşdemir, 2004: 82).

7.1.2. Bilinçsiz Beden Dili (Unconscious Body Language)

Bilinçsiz beden dilinde beden bazı hareketleri, belirli durumlara karşı istem dışı olarak gerçekleştirir. Çoğu insan bu hareketleri belirli bir amaç için yapmaz. Ancak bu tür hareketler yapıldığında öyle ya da böyle karşı tarafa bir mesaj verilmiş olur. Bu tür hareketler günlük hayatta hemen her insanın yaptığı hareketlerdir. Bu hareketler örneğin, bir şey ilgi uyandırdığında göz bebeklerinin büyümesi, gerilim içindeyken omuzların kalkması, güvensizlik hissiyle ağza buruna dokunmak, bir şey ilginizi çektiğinde başın bir yana doğru eğilmesi (Türkel, 1999: 59) gibi hareketlerdir ve genelde bilinçsiz bir şekilde oluşurlar.

7.2. Beden Dilinin Unsurları (Elements of Body Language)

Beden dilinin unsurları yüz ifadeleri, göz teması, baş hareketleri, eller, kollar ve parmaklar ile duruştur (Taşdemir, 2004: 83). Bu unsurları sırasıyla açıklamaya çalışalım:

7.2.1. Yüz İfadeleri (Facial Expressions)

İnsan yüzü herhangi bir ilişki durumunda kişinin kendisi hakkında yansıtılmış bir imajdır. Belli bir durumun katılanları tarafından ortak olarak tanımlanmış bir kimliktir. Herhangi bir durumda yansıtılan sosyal ben kişinin gerçek benini ne ölçüde o duruma yansıtmak istediğiyle ilgilidir. Başka bir deyişle özel duyguların kamusal imaja yani yüze yansıtılması farklı derecelerde olabilmektedir.

Kendisine birtakım pozisyonların yakıştırılmasını otonom yüz, kontrolü elinde bulunduran insanların yüzüdür. Diğer bir deyişle bu kişiler tam olarak gelişmiş ve belli bir olgunluğa erişmiş ve sorumlu yetişkinlerin erdemlerine sahiptir. Sosyal ilişki gibi dahil olmak isteyenler tanıdık yüz, sahip olan insanların imajı onların değerli arkadaşlıklara sahip olduklarını göstermektedir. Kendi kabiliyetlerine saygı gösterilmesini isteyenler yetenekli yüz, o kişinin kabiliyetli bir insan olduğunu göstermektedir (Lim, 1994:211). Günlük yaşamda çevremizdeki pek çok insanın diğerleri hakkında yorum yaparken onların yüz ifadelerine atıfta bulunduğunu rahatlıkla görebiliriz.

Bunun ötesinde bizim varoluşumuzun bazı yönlerinin başkalarında bazı duygular uyandırdığını fark ederiz. Bu tepkilerden bazıları bizim hoşumuza giden göz parıltıları, gülümsemeler, kaş göz işaretleri ve

bazıları da bizim hoşumuza gitmeyen mesafelilik, surat asma, soğukluk gibi tepkilerdir (Josselson, 1996: 98).

Araştırmalara göre yüzdeki seksen adale, yedi binden fazla yüz ifadesini yaratabilmektedir (Ailes ve Kraushar, 2000: 10-11). İnsanlar genel yaygınlıktaki yüz ifadelerinin yorumlanmasına alıştırlar. Kıvrık bir alın endişe, şaşkınlık veya mutsuzluk gösterebilir. Buruşuk bir burun hoşnutsuzluk veya iğrenme gösterebilir. Sıkı dudaklar ve ağız bir hükmetme girişimi veya güçlü duyguları gösterebilir. Selamlaşırken çoğu insan kaşlarıyla kısa bir tanıma hareketi yapar. Fakat bir konuşma sırasında kaşların sıkça kalkması hayret veya şaşkınlık gösterebilir. Uçları aşağıya çekilmiş bir ağız kişinin muhatabını hor gördüğünü ve ondan öğrendiğini gösterebilir (Mc Caskey, 1978: 71). Burada da görüldüğü gibi yüzümüzle pek çok bilgiyi karşı tarafa iletebiliriz.

Kimi söz ve davranışlar karşısında yüzdeki renk değişiklikleri insanları en kolay ele veren kanıtlardır. Kızaran, pembeleşen hatta kararan yüzleriyle insanlar saklamak istedikleri utangaçlıklarını, tepkilerini veya sıkıntılarını çok kolay açığa vururlar (Özçelebi, 1998: 66).

Yüzümüzle verebileceğimiz olumlu mesajı iletmenin en iyi yolu gülümsemedir. Gülümsemek etkili iletişim kurmanın en etkili yollarından biridir. Hoşnut veya mutlu olduğunuzu gösteren bir yüz ifadesidir. Ağızınızın köşeleri yukarı doğru kalkar, dudaklar aralandığında çoğu kez dişler görünür ve gözler parıltır (Condrell ve Bough, 2000: 74).

Bütün bu anlatımlardan ortaya çıkan sonuç yüz hareketleri ile hissedilen gerçek duygunun ifade edilebilir olduğu (Key, 1975: 83) ve yüz ifadesi ile gönderilen mesajların kişilerarası iletişimde önemli bir yerinin olduğu gerçeğidir. Bu nedenle yüz ile verilen mesajların farkında olunmalı ve buna göre davranılmalıdır.

7.2.2. Göz Teması (Eye Contact)

Kişilerarası iletişimde gözlerin özel bir önemi vardır. Gözler ruhun aynası olarak eskiden beri kabul edilmiştir. Bakma veya gözlerin bakışından farklı olarak göz teması bireyler arasında tamamen yeni ve benzersiz bir ilişki oluşturmaktadır (Ellgring, 1989: 84). Göz hareketleri, kişinin kendisine özgü özelliklerinin en iyi bilinen göstergesidir (Öner, 1999: 116). Göz ile yapılabilecek hareketler çok çeşitlidir ve bu hareketler sürekli olarak bütün insanlar tarafından yapılmaktadır.

Doğrudan göz teması, iletişimin en temel biçimlerinden biridir. Sevgililer sevgilerini, kızgın kişiler öfkelerini, anneler şefkatlerini hep göz ifadeleri ile iletir. Sevgi ya da kızgınlıkta gözlerin kısılması, iletişim sürecinde belki de sözcüklerden daha önemli bir rol oynamaktadır (İsen ve Batmaz, 2002: 206). İnsanlar iletişimlerinde gözlerini görme ötesinde kullanırlar. Bu kullanım göz göze bakışma, göz süzme, bir anlık bakış, gözlerini yere indirme vb. gibi şekillerde gerçekleşir ve ilişkiye isteyerek veya farkında olmadan anlamlar katar. İletişimde bakışlar iletişimdeki amaca, diğer kişiyle olan ilişkinin doğasına, duygulara, beklentilere, güç ilişkisine, iletişimin yer ve doğasına ve özel bağlamına göre farklı anlamlar taşır (Erdoğan, 2002: 208).

Başka bir insanla ne zaman, ne kadar sıklıkta ve ne kadar uzun bir süre göz göze geldiğimiz, ilişkimiz hakkında çok önemli mesajlar göndermenin bir yoludur, özellikle ilişkilerimizde ne kadar egemen ya da samimi olmak istediğimizi göstermenin bir aracıdır. Birisinin gözünün içine dik dik bakmak egemenliğe karşı basit bir meydan okumadır. Gözle flört etmek samimileşme arzusunu gösterir. Konuşmanın başında gözle temas kurmak dinleyici üzerinde egemenlik kurma,

dinleyiciyi dikkat göstermeye zorlama arzusunu gösterir. Konuşmanın sonunda yapılan göz teması da samimi bir ilişkiye, geri besleme arzusuna, dinleyicinin nasıl bir tepki verdiğini görme arzusuna işaret eder (Fiske, 1996: 97).

7.2.3. Baş Hareketleri (Movements of the Head)

Başımız sallanabilir, silkinebilir, şiddetle ve aniden çekilebilir, yana yatabilir, aşağı yukarı hareket ettirilebilir, sağa sola oynatılabilir, eğilebilir, döndürülebilir ve hatta ürperebilir (Axtell, 1991: 59). Önemli olan başın yöneldiği yöndür. Bu durum bakışlarla birleştiğinde etkisini artırır.

Başınızı bir yöne doğru yöneltmek kime ne kadar dikkat vermeye istekli olduğunuzu ifade eder. Bu bir saygı belirtisi olabilir. Bunun en açık örneği grup üyelerinin bir lidere, mesela öğrencilerin öğretmenlerine yönelmeleridir (Marsh, 1988: 58). Baş hareketleri temelde dört şekilde gerçekleştirilebilir. Baş yukarıya doğru kaldırıldığında bir üstünlük gösterdiği, aşağı eğildiğinde uysallık gösterdiği kabul edilir. Başımız bir kişiye dönük olarak duruyorsak, bu anlaşma belirtisi olarak kabul edilirken başımız iletişimde olduğumuz kişiye değil, başka yöne dönükse, bu anlaşmazlık belirtisi olarak kabul edilir.

Baş sallamak dinlediğinizi ve söyleneni anladığınızı belirtir. Onay işaretidir ve karşınızdaki kişiyi konuşmaya devam etmeye teşvik eder. Başın sallanması, bir gülümseme ve dostça bir merhaba ile yani sözlü iletişim ile birleştiğinde sokakta veya nerede olursa olsun, insanları selamlamanın kusursuz bir yoludur (Gabor, 1998: 24). Başın değişik şekillerde sallanması iletişime bazı anlamlar katmaktadır. Hepimizin bildiği üzere, başımızı yukarı ve aşağı sallamak "evet" anlamına gelirken onu geriye ve ileriye doğru sallamak ise, "hayır" anlamına gelir. Temel eğitim düzeyinde biz hepimiz her gün bu yolla mesajlar yollarız.

Baş hareketlerinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta bu hareketlerin kültürel farklılaşmalardan etkilendiği ve her baş hareketinin kendi kültürel evreni içerisinde değerlendirilmesi gerekliliğidir. İletişim sırasında başın aldığı durum ilgiyi ya da ilgisizliği gösterebilmektedir.

7.2.4. Eller, Kollar ve Parmaklar (Hands, Arms and Fingers)

Eller, kollar ve parmaklar, insanların hemen her düzeyde mesajlarını, sese gerek duymadan sözsüz olarak aktarabildikleri en duyarlı ve etkili organlardır. Beyin ve el arasındaki müthiş sinir otobanında elin hissettiği ya da beynin yapmak istedikleri arasında bir uyum söz konusudur. Parmaklar beynin isteklerinin başlangıç ve sonudur (Özçelebi, 1998: 68).

Teslimiyetçi bir tarzda eli kaldırmak demek gerçekten teslim olmaktır. Kolları çaprazlamasına göğüs üzerinde kavuşturmak koruyucu veya savunmacı bir tutumdur. Her iki kolun arkada birleştirilmesi otoriteyi gösterebilir veya kendi kendini denetim girişiminin ifadesi olabilir. Kolları kaldırıp ellerle enseye desteklemek kafayı arkadan tutmak rahat gevşek bir pozisyon olup, bir dereceye kadar senli benli olmayı aynı anda da bir dereceye kadar üstünlük ifadesini ortama göre içerir. Eller, kollar ve parmaklarla yapılabilecek daha pek çok hareket vardır. Çünkü bu unsurlar sürekli hareket halindedir.

Eller ve kollar konuşurken tempo tutarlar. Ayaklarımızı kaydırarak, kafamızı sallayarak veya bedenimizi sallayarak da tempo tutabiliriz. Hem dinleyici hem de konuşan tempo tutarak katılım duygusu için önemli görünen bir etkileşim oluştururlar. El ve kol hareketleri önemli noktalara dikkat çekmek için özellikle önemlidir. Çoğu zaman konuşurken el kol salladığımızın farkındayızdır. Fakat

bunlarla ne kadar çok şey anlattığımızın nadiren farkında oluruz. Aynı ayrı el hareketleri konuştuklarımız hakkındaki duygularımızı ifade eder (Marsh, 1988: 50). Konuştuklarımıza ne kadar sadık olduğumuzu veya kendi söylediklerimize inanmadığımızın göstergesi olurlar. Uyumlu el hareketleri bir konuşmacının en büyük yardımcısıdır. Ancak gereksiz el hareketleri dinleyicilerin dikkatlerini dağıtabilir.

Eller, kollar ve parmaklarla anlatabileceklerimiz o kadar çoktur ki, sözlü iletişimi hiç kullanmadan da bunlarla iletişim kurabiliriz. İşitme özürülülerin konuşma biçimi tamamen bunlar üzerine kuruludur. Karşılıklı iletişim sırasında eller, kollar ve parmaklar olumlu şeylerin ifadesi olabileceği gibi olumsuz tavırları da gösterebilir. Bu nedenle bu hareketlerin kullanımında özellikle karşılıklı iletişim sırasında dikkatli olunmalıdır.

7.2.5. Duruş (Posture)

İlk izlenimleri görünüş ve duruş etkiler (Condrill ve Bough, 2000: 72). Beden duruşu, kişinin dış dünyaya karşı kendini ifade biçimidir. Hatta duruş, aile içinde bir topluluk karşısında veya ikili sohbetlerde bile düşündüklerinizi hissettirecek mesajları taşıyabilir (Özçelebi, 1998: 64). Duruş, sıklıkla bir şahsın kafasındaki olumlu ya da olumsuz düşünceler hakkında ipucu verebilir. Duruş aynı zamanda duygusal durumu, özellikle gerilimin ya da rahatlamanın yoğunluğunu da gösterebilir (Fiske, 1996: 97). Bu nedenle duruşun birçok çeşidi bulunmaktadır. Bu duruşlar kişinin iletişim ortamına bakış açısının da bir ifadesidir. Bu bakış açısının getirmiş olduğu duruş biçimleri kapalı, açık, kibirli ve bedenim hımbılca durmasıdır.

Kapalı bir duruş birçok iletişim sorununa yol açmaktadır. Tipik kapalı duruş elleriniz bağlı, bacak bacak üstüne atmış ve de eliniz ağızınızı ve çenenizi kapatacak şekilde oturmaktır. Bu tür kapalı duruşlar herhangi birisinin sizinle konuşmasından önce size yaklaşmasını engeller.

Kibirli bir duruş, tenezzül etmeyen bakışlarla eşleştğinde siz ne kadar inkar ederseniz edin sizi bir üstünlük havasında gösterebilir. Eğer bir teklifi reddederken diliniz hayır derken beden diliniz evet gibi duruyor ise muhatabınız bunu teklifinde ısrar etmek için bir sebep olarak görecektir. Toplumsal becerilerin bir kısmı böyle uyumsuzlukların hangi şartlar altında oluştuğunu bilmek ve buna göre davranmaktır (Marsh, 1988: 47). Sözsüz iletişimin sözlü iletişimi yalanlaması bu durumlarda daha da ön plana çıkmaktadır.

Duruşla birlikte ele alınması gereken diğer bir nokta ise insanın yürüyüşüdür. İnsanın yürüyüşü bedenini kullanım biçiminin göstergesidir. Yürüyüş beden dilinin bir parçası olduğundan o kişi hakkında bazı genel yargılara varabilirsiniz. Bu yargılarda çoğunlukla doğru çıkar. Çekingen bir insan sanki ayaklarının altındaki yeri test eder gibi çekingen adımlarla yürür. Keyifli bir biçimde, hoş bir gezinti yapar gibi yürüyen birinin neşeli bir insan olduğuna emin olabilirsiniz. Bir insanın yürüyüşünden kişiliği hakkında bakar bakmaz bir izlenim ediniriz. Zihinsel bilgisayarımız otomatik olarak uygun sıfatları seçer: zengin, mutlu, güvenli, güçlü, ikilemli, yalnız, hasta vb. tüm bunları bir kişinin yürüyüşünden anlayabiliriz (Fast, 1977: 78).

Bedenin duruşu ve bununla birlikte yürüyüş kişi hakkında çevresine pek çok mesaj verebilmektedir. Bu nedenle duruş ve yürüyüş biçimi kişilerarası iletişim etkinliğinde önemli bir konuma sahiptir. Dolayısıyla elde etmek istediğimize ulaşmak için bedenim bu hareketlerine dikkat edilmeli ve iyi bir şekilde organize edilmelidir.

7.3. Mekan ve Mesafe Kullanımı (The use of Place and Distance)

Sözsüz iletişimde mekan kullanımı da bir tür mesaj iletimidir. Kişinin başka bir kişiye ne kadar yaklaştığının çoğu kez duygu ve niyetlerine ilişkin bir takım şeyler anlattığı görülmüştür. Temel fikir fiziksel mekanın sıklıkla bir hakimiyet bölgesini temsil etmesidir. Çoğu hayvan bölgelerinin sınırlarını işaretlemekte ve girmeye çalışanlara karşı savunmaktadır.

İletişim ikliminin yönetilmesinde önemli etkenlerden bir diğeri kişilerin aralarında bulunan uzaklıktır. Gerek yüz yüze iletişimde gerekse toplulukla sürdürülen ilişkilerde mesafe önemli bir duygusal belirleyicidir. Mesafe ya da uzaklık, kişilerin birbirleri ile olan ilişkilerinin derecesini, düzeyini, birbirlerine verdikleri değeri ve önemi gösteren bir sözsüz iletişim faktörüdür (Gürüz, 2000: 356).

İletişimde en az mimikler ve jestler kadar önemli ve etkili olan bir diğer alan mekan kullanımıdır. Zillioğlu, mekanın tanımını yaparken iletişim ile olan ilişkiye değinerek iletişim ortamını oluşturan temel etkenlerden biridir demektedir (1993: 205). İnsanlar kendi çevrelerinde diğer insanlara olan mesafeleriyle de iletişimde bulunurlar. İçerisinde buldukları mekanı kendilerine ait olarak tanımlamak, insanlara huzur vermektedir. "Benim sandalyem, benim tabağım, benim yatağım" diyerek kendilerine ait nesnelere belirlerler. Bu davranış ile insanlar kendilerine ait bir sınır çizerler ve bu sınırın korunmasına büyük özen gösterirler. Çizilen bu sınırlar iletişim süreci içerisinde oldukça belirleyicidirler. Bu şekilde insanlara uzak ya da yakın durularak mesajlar iletilir.

Mesafe insanlar arası ilişkilerde kişilerin birbirlerine verdikleri değeri ve önemi gösteren ve kendilerini ilişki içinde koydukları yer konusunda bize bilgi veren en temel belirleyicidir. İnsanların mekan kullanımı ile birlikte kendileri ile ilgili birçok durumu aralarındaki mesafeyi kullanarak ifade ederler. İnsanlar sevdikleri kişilere yakın durarak dostluklarını ifade ederken, daha az sevdikleri ile aralarındaki mesafeyi uzak tutarak bunu belli ederler. Mesafeyi bilinçli olarak kullanmak hem yüz yüze gerçekleşen ikili ilişkilerde hem de aynı ortam içinde bir toplulukla kurulan iletişimde çok belirleyicidir. Çünkü insan bu şekilde davranarak karşısındaki kişi veya kişilere kendileri ile ilgili olan duyguları hakkında ipucu vermiş olur.

Mesafe, öneminin farkında olanlar tarafından kontrol edilebilir bir iletişim ögesidir (Baltaş ve Baltaş, 2004: 113). İnsanların sevdikleri ile bir arada durmak istemeleri ve sevmediklerinden uzakta durmaları, mesafenin kontrol edilebilir yanına işaret etmektedir. Eğer sevmediğiniz insanlarla karşılaşp bir arada durma zorunluluğu içerisindeyseniz, elinizden geldiğince o kişilerle aranızda olan uzaklığı artırmaya yönelik ataklarda bulunursunuz.

Konuşma ve yazı dilinin yanı sıra jest, mimik, giyim-kuşam, zaman, mekân kısaca ileti taşıyan ya da belirleyen her şey bizim için iletişimsel özellik taşır. Beden dili konusu yalnızca bedensel hareketleri kapsamaz, aynı zamanda çevremizdeki insanlarla aramızdaki ilişki düzeyini belirten ve belirleyen birtakım unsurlarla da ilgilenir. İnsanların özel veya günlük ilişkilerinde içinde buldukları alan veya iletişim kurdukları insanlarla kendi aralarında belirledikleri mesafe, aralarında gelişen iletişimin nasıl bir ilişki boyutu taşıdığını gösterir. Bir kişinin diğer insanlarla arasına koyduğu uzaklık, onlara karşı olan duyguları ile ilgilidir. Söz konusu uzaklık ilişkileri genel olarak dört bölgede konumlandırılır. Bu dört alan, mahrem mesafe, kişisel mesafe, toplumsal mesafe ve genel mesafe olarak adlandırılır:

7.3.1. Mahrem Mesafe (Intimate Distance)

Mahrem mesafe cilt temasıyla 35 santimetreye kadar olan mesafedir (Işık, 2000: 30). Sadece o kişiye duygusal olarak yakın olan kişilerin bu bölgeye girmesine izin verilir. Sadece anne babamız, sevgilimiz, eşimiz ya da çok yakınlarımızın girebildiği bir bölgedir. Bu alana başka birisi girerse kaçma veya saldırganlık hissi duyarsınız (İzgör, 2003: 28).

7.3.2. Kişisel Mesafe (Personal Distance)

Kişisel mesafe 40 cm ile 80 cm. arasında kalan mesafedir (Işık, 2000: 30). Kokteyllerde, ofis partilerinde, sosyal etkinliklerde ve arkadaş toplantılarında başkalarıyla aramızdaki mesafedir. Kendimizi nerede gördüğümüz bizim için çok önemlidir. Görünmez bir savunma alanı ya da bizi çevreleyen kişisel bir yerimiz olduğunun bilincindeyizdir ve bir başkası yerimizi işgal ederse kendimizi rahatsız hissederiz

Asansörde bulunanlardan birinin diğerinin kişisel bölgesine girmek zorunda kaldığında olanları gözlemlersek, bölgelerin bireyler için ne kadar önemli olduğunu anlayabiliriz. Bu ortam, tanımadığımız insanların kişisel bölgemize girmeye zorlandığı bir yerdir. İnsanlar böyle durumlarda fiziksel olarak uzaklaşamayacakları için psikolojik uzaklaşma yöntemlerini kullanırlar, göz temasından kaçınırlar, asansörün kontrol paneline bakarlar ya da derin bir anlamı varmış gibi asansör talimatlarını ya da reklam yazılarını okurlar.

7.3.3. Sosyal Mesafe (Social Distance)

Sosyal mesafe 80 cm ile 2 m. arasında kalan mesafedir (Işık, 2000: 30). Tanımadığımız kimselerle aramızdaki mesafedir. Toplumsal mesafeler birlikte çalışan, birbirlerine saygılı davranan, fakat fazla samimi olmayan kişiler için geçerlidir. Dışarıdan bakıldığında bu ilişkilerin resmi olduğu hemen anlaşılır. Toplumsal uzaklık, kişilerin statülerinden kaynaklanır yani algılama sürecinde bir bakıma statünün belirlenmesi amacı ile kullanılır (İsen ve Batmaz, 2002: 201-202).

7.3.4. Genel Mesafe (General Distance)

Genel mesafe 2 metreden sonraki mesafedir (Işık, 2000: 30). Genel mesafelerde kişilerarası bir ilişki söz konusu değildir. Böyle bir mesafe içerisinde bulunan kişilerle selamlaşmak veya ilişki kurmak ihtiyacı da hissedilmeyebilir. Bu durumda kişiler birbirleriyle olan mesafelerini korumaya çalışır (Baltaş ve Baltaş, 2004: 116). Bir siyasal liderin, bir miting sırasında en yakın dinleyicisi ile arasındaki uzaklıkta genel uzaklığa örnek olarak gösterilebilir (İsen ve Batmaz, 2002: 202).

7.4. Beden Dilinin Temel Özellikleri (The Basic Characteristics of body Language)

İnsanların iletişim içindeyken kullanmış oldukları sözsüz iletişim, kullanılan sözlü iletişimden daha içten ve güvenilir olarak değerlendirilmektedir. Sözsüz iletişim aşağıda sıralanan temel özellik nedenleriyle iletişim becerileri arasında önemli bir yer tutmaktadır (Ker, 1998: 18):

- Sözsüz iletişim algılanma düzeyini yükseltir, kişilerarası iletişimde sözsüz iletişime karşı gösterilen duyarlılık, iletişim kurulan kişi ya da kişilerin aktardığı iletilerin daha iyi anlaşılmasına, yanlış anlamaların ve yanlış anlaşılmaların ortadan kaldırılmasıyla destek sağlamış olur.
- Sözsüz iletişim iletişimi yönlendirir, kişi kurmuş olduğu iletişimde, sözsüz iletişim öğeleri yardımıyla, iletişimi

yönlendirebilecek güçte etkin uyarılar gönderebilme yetisini geliştirmiş olacaktır.

- Sözsüz iletişim eşduyumu kolaylaştırır, iletişim kuran kişiler arasında ruhsal bir yakınlık oluşmakta, kişiler bu yolla eşduyumu kurma becerilerini de kullanarak, çatışmadan uzak, barışçıl ilişki ortamları içinde yer alabilmektedirler. Sözsüz iletişim aracılığıyla, elde edilen bu kazanımlar sonucu birey, kendi dünyasına çekilmek yerine, daha toplumsal bir birey olabilme olanağını yakalayabilecektir (Ker, 1998: 21).

Birbirlerine neredeyse tıpa tıp benzer davranışları içermekte olan ilkel insanın beden dili, insanlar çoğalıp, gruplara ayrıldıkça; gruplar toplulukları, topluluklar toplumları ve ekinleri oluşturdukça artık, yaşam biçimlerine, alışkanlıklarına, iklimlerine, inançlarına bağlı olarak da beden dillerinde ekinsel farklılıklar yaratmışlardır (Kaşıkçı, 2003: 95).

Düşünceler, duygular, tutumlar ve inançlar gibi soyut kavramların tümü, insanların davranışlarında yakalanabilecek niteliktedir. Nasıl mutlu bir insan gülümseyerek duygularını dışa vuruyorsa, hoşnut olmayan insan da örneğin ayaklarının duruşuyla bile duygularına ilişkin ipuçları verebilir. Beyin, geçmişte kalmış ya da geleceği yaşıyor olabilir. Oysa beden kesinlikle içinde bulunulan anı yaşıyordur. İşte yakalanmak istenen ipuçları için beyin yaşadıklarının bedende tüm açıklığıyla sergilenmesi gerçeği kimileyin karşındakini ayrıntılı tanıyabilmek için çıkara dönüşürken, kimileyin de kişinin kendine özel bilgilerinin dışa yansımaya neden olması bakımından çıkar yitimine dönüşebilir (İzğören, 2003: 43).

İnsan yaşamının ödün veremeyeceği gereksinimi beden dili kullanımı, onu, yaşamının önemli bir parçasına dönüştürmüştür. İnsan hayat boyunca çoğunlukla farkında olmaksızın günlük beden dilini son derece etkili olarak kullanır. Ancak bedenini, sözcükleri kontrol ettiği gibi kontrol edemez. Bedenimiz olaylara ya da durumlara karşı çok daha fazla kendiliğinden tepkiler verir. Gerçek duygu ve düşüncelerimiz sözcüklerin arkasına gizlemek belki olanaklıdır ama beden dilimizi gizlememiz çok kere olanaklı değildir. Duygu ve düşüncelerin anlaşılmasında kelimeler değil, beden esastır (Baltaş ve Baltaş, 2004: 13). Böylece bedeni hem denetleyebilme hem de denetleyememe beden dilinin gücü sayılmaktadır.

8. SONUÇ (CONCLUSION)

İletişim, insanoğlunun doğumla başlayan yaşam olgusunun vazgeçilmez olgularından biridir. Daha anne karnında annesiyle iletişim kuran sağlıklı bir bebeğin, doğumun ardından çevre uyarılarına yanıt vermemesi nasıl olası değilse, iletişimsiz bir yaşantı da o denli olası değildir. Yaşamımızdaki en önemli zorunlulukların başında iletişimin geldiği, gerek bireysel, gerekse toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir aracı olduğu belirtilmektedir. İletişimin, insanların gereksinimleri doğrultusunda, aklını ve yeteneklerini kullanarak bunları birleştirme çabalarından doğduğu ifade edilmektedir. Bu farklılıklar insanı, uygarlık gelişiminde iletişim sayesinde günümüze taşımıştır.

İletişim, insan için vazgeçilemez bir unsur olduğunu, tüm hayatını kapsadığını ne temel gereksinmelerinden biri olduğunu söylemek yanlış olmaz. İnsan sosyal bir varlık olarak çevresiyle düzenli veya düzensiz, bilinçli ya da bilinçsiz bir iletişim süreci içerisindedir. Günümüz insanı için vazgeçilmez bir unsur olan iletişim, aynı zamanda yaşamı anlamlandıran en önemli olgudur. İnsanlar çevrelerinde olup bitenlerden, birbirlerinin etkinliklerinden iletişim sayesinde haberdar olurlar. Haberleşme, bilgi paylaşımı insanoğlunun var oluşundan bu yana akıp giden bir süreci temsil eder

ve bu süreç zorunlu bir süreçtir. İnsanlar varlıklarını ve benliklerini kanıtlamak, denetim kurmak için iletişime başvururlar. Bu yolla birçok konuda doyuma ulaşırlar.

İletişim insanları bireysellikten toplumsallığa taşıyan önemli bir araçtır. İletişim olmadan insanların sosyalleşmesi, varlıklarını sürdürebilmeleri mümkün değildir. Bir toplumun parçası olabilmek, üretebilmek, ürettiklerinin nesiller boyunca aktarılmasını sağlamak ancak iletişimle mümkün olabilir.

İletişim süreci içerisinde, kişilerin bedensel dışa vurumları, onların iç dünyalarının doğal bir yansıması niteliğinde ve kendiliğinden hareketlerle açığa çıkmaktadır. Genel olarak bilinçsizce kullanılan bu hareketlerin, kurulan ilişkideki etkinliği, konunun önemsenmesine dikkat çekmektedir. Kişilerarası ilişkilerde, anlayış ve hoşgörü tohumlarının atılmasını sağlayabilecek güçteki iletişim bilinci, zamanla sözsüz iletişim becerilerinin de artması sonucu, bilinçli uygulamalarla kişinin kendini tanımasından, daha etkili ilişkiler kurmasına dek pek çok katkı sağlayacaktır.

İnsanoğlunun aklını kullanabilmesi ve duygu ve düşüncelerini başkalarına aktarabilme yetisine sahip olması özelliğiyle diğer canlılardan ayrılır. Bu özellikleri gerçekleştirirken başvurdukları esas yol ise iletişimdir. Yüzyıllar boyu kurmuş oldukları iletişim sayesinde birbirlerini etkileyerek, çabalarını, emeklerini, düşüncelerini, kültür ve uygarlıklarını geliştirerek, bugünkü uygarlık düzeyine ulaşmış oldukları görülmektedir. İlk dönemlerde, çeşitli ve anlamsız sesler çıkararak başlayan iletişimin, çığlıklarla, çeşitli beden hareketleriyle, mağara duvarlarına çizilen resimlerle, çizgilerle ve dumanlarla devam ettiğini yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır.

İnsanın kendini gerçekleştirme sürecinde yaşadığı toplumsal ilişkiler kurduğu ya da kuracağı iletişimle mutlu olabileceği ve mutlulugun başkalarıyla paylaşılan, başkalarıyla birlikte yaşanan bir duygulanım durumu olduğu ve bugüne dek yapılan araştırmaların, insanların birbirlerini anlayıp sevebilmeleri için sağlıklı iletişimin gerekli olduğunu ortaya koymuştur. Buna karşılık mutsuzluğun ve sevgisizliğin ilk nedeni olarak sağlıklı iletişim olduğu ileri sürülmüştür (Köknel 1997: 8). Dünyanın en gelişmiş varlığı olan insan, var olduğundan bu yana sürekli bir devinim ve araştırma içinde olmuştur. Kendisini ve dünyayı anlamlandırma çabalarına rağmen en az tanıyabildiği varlık yine de kendisi olmuştur. Kendisini, çevresini ve içinde bulunduğu toplumu tanıma çabası, geliştirdiği teknolojilerle, son yıllarda gittikçe artmıştır. Baş döndürücü bir hızla devam eden bu çaba insanı tanımak, duygu ve düşüncelerini bilmek, ikna etmek, algı, tutum ve davranışları üzerinde etkili olmak, ilişkiye girmek, etkilemek, yönetmek, etkileşmek gibi yaşamımızın her anında var olan, kişisel, kişilerarası ya da içinde bulunduğumuz toplumla sürekli bir ilişki kurulmaktadır. Önemi yadsınamayacak biçimde kabul edilen bu ilişkiler düzeneğinin temeli iletişimdir.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Adler, A., (2000). İnsan Tabiatını Tanıma, Çev. Ayda Yörükan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
2. Ailes, R. ve Kraushar, J., (2000). Mesaj Sizin Güçlü Bir İletişimci Olmanın Yolları, Çev. Alev Önder, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
3. Akdağ, M., (2010). Örgütsel Açından İnsan Kaynakları ve Halkla İlişkiler, Literatürk Yayınları, Konya.
4. Aksan, D., (1979). Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim 1, 2. Basım, Ankara TDK Yayınları.

5. Aksan, D., (1999). Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, Engin Yayınevi, Ankara.
6. Alemdar, K. ve Kaya, R., (1983). Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar, Ankara, Savaş Yayınları.
7. Altıntaş, E. ve Çamur, D., (2004). Beden Dili Sözsüz İletişim, Aktüel Basım Yayın, İstanbul.
8. Arklan, Ü. ve Taşdemir, E., (2010). Kurum içi Halkla İlişkiler, Literatürk Yayınları, Konya.
9. Aydın, E., (2000). Bireysel Gelişim Kişisel Kalite Yöntemleri, Hayat Yayınları, İstanbul.
10. Aziz, A., (1982) Toplumsallaşma ve Kitlesele İletişim, A.Ü. BYYO Yayınları, Ankara.
11. Axtell Roger, E., (1991). Gestures, The Do's and Taboos of Body Language Around the World, John Wiley & Sons, New York.
12. Baldini, M., (2000). İletişim Tarihi, Avcıol Yayın, İstanbul.
13. Barthes, R., (1990). Çağdaş Söylemler, Çev. Tahsin Yücel, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları.
14. Baltaş, Zuhul ve Acar, (2004). Bedenin Dili, 34. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
15. Bektaş, A., (2000). Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, İstanbul, Bağlam Yayınları.
16. Berko, Roy M., Andrew D., Wolvin, Darlyn R., and Wolvin, (1989). "Communicating: A Social and Career Focus", 4. Edition, Houghton Mifflin Company, Boston.
17. Bingöl, A., (1999). İletişim Bağlamında Mantık ve Dil, İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi, s.9, İstanbul.
18. Bishop, S., (1997). Kişisel Güveni Geliştirmek, Çev. Günhan Günay, Rota Yayınları, İstanbul.
19. Burton, G. and Dimpleby, R., (1988). Between Ourselves, An Introduction to Interpersonal Communication, Edward Arnold publishing, London.
20. Caputo, John S., Hazel, Harry C., and McMahon, C., (1994). Interpersonal Communication Competency Through Critical Thinking, Allyn and Bacon, United State of America.
21. Condrill, J. and Bough, B., (2000). 101 İletişim Yolu, Çev. Aslı Şahin, Beyaz Yayınları, İstanbul.
22. Cüceloğlu, D., (2002). Yeniden İnsan İnsana, Remzi Kitabevi, İstanbul.
23. Cüceloğlu, D., (2003). İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları, 12. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
24. Crowley D. ve Paul, H., (2010). İletişim Tarihi, Çev. Berkay Ersöz, Phoenix Yayınevi, Ankara.
25. Cushman, Donald P. and Cahn Jr. Dudley D., (1985). Communication in Interpersonal Relations, State University of New York Press, Albany.
26. Çamdereli, M., (2008). İletişime Giriş, Dem Yayınları, İstanbul.
27. Danziger, K., (1976). Interpersonal Communication, Pergamon General Psychology Series, First Edition, Canada.
28. Darwin, C., (1872). İnsan ve Hayvanlarda Duyguların Dili, Çev: Orhan Tuncay, Gün Yayıncılık, İstanbul.
29. Demiray, U., (1994). İletişim Ötesi İletişim (Meta-Communication), Turkuaz Yayıncılık, Eskişehir.
30. Demiray, U., (2006). Genel İletişim, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
31. Dökmen, Ü., (2004). İletişim Çatışmaları ve Empati, Sistem Yayınları, İstanbul.
32. Dökmen, Ü., (1982). "Geri Bildirimlerin Öğrenmeye Etkisi", Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.
33. Ellgring, H., (1989). Nonverbal Communication in Depression, Cambridge University Press, Cambridge.

34. Erdoğan, İ., (2002). İletişimi Anlamak, Erk yayınevi, Ankara.
35. Ergen M.Ö., (1990). Sözlü ve Yazılı İletişim, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
36. Fast, J., (1970). Body Language, M. Evans and Company Inc., New York.
37. Fast, J., (1977). The Body Language of Sex, Power and Aggression, M. Evans and Company Inc., New York.
38. Fiske, J., (1996). İletişim Çalışmalarına Giriş, Çev: Süleyman İrvan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
39. Gabor, D., (1998). Arkadaş Olabilmek, Kuraldışı Yayınevi, İstanbul.
40. Gökberk, M., (1997). Değişen Dünya Değişen Dil, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
41. Gökçe, O., (1998). İletişim Bilimine Giriş İnsanlararası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi, Turhan Kitabevi, Ankara.
42. Gudykunst, William B. and Ting-Toomey, S., (1988). Culture and Interpersonal Communication, Sage Publications, Newbury Park, California.
43. Günay, D.V., (2004). Dil ve iletişim, Multilingual, İstanbul.
44. Gürgen, H., (1997). Örgütlerde İletişim Kalitesi, Der Yayınlar, İstanbul.
45. Gürgen, H., Kirel, Ç., Uztuğ, F. ve Orhan, N., (2003). Halkla ilişkiler ve iletişim, TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1482, Eskişehir.
46. Gürüz, D. ve Eğinli, A.T., (2008). İletişim Becerileri-Anlamak-Anlatmak-Anlaşmak, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
47. Gürüz, D., (1995). Halkla İlişkiler-Reklam Ajansları İşletmeciliği ve Yönetimi, TC. Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, No:7, İzmir.
48. Gürüz, D., (2000). İletişim İkliminin Yönetilmesinde İletişim Becerileri, TC. Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi İletişim Dergisi, No:3, Ankara.
49. Güz, N., (2002). Etkili İletişim Terimleri Sözlüğü, İnkılap Yayınları, İstanbul.
50. Güz, N. ve Küçükerdoğan, R., (2002). Etkili İletişim Terimleri, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
51. Hall Edward, T., (1959). The Silent Language, Greenwood Press, Publishers, Connecticut.
52. Hargie O., Saunders, C., and Dickson, D., (1994). Social Skills in Interpersonal Communication, Ponting-Green Publishing, Bucks.
53. Hartley, P., (1999). Interpersonal Communication, Routledge Publishing, London.
54. Heider, F., (1958). The Psychology of Interpersonal Relations, Lawrence Erlbaum associates, Publishers, Hillsdale, New Jersey.
55. Işık, M., (2000). İletişimden Kitle İletişimine, Micro Yayınları, Konya.
56. Işık, M., (2009). "Sizinle İletişebilir miyiz?", Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya.
57. İlal, E., (1997). İletişim, Yığınsal İletim Araçları ve Toplum, Der Yayınları, İstanbul.
58. İmer, K., (1990). Dil ve Toplum, Gündoğan Yayınları, Ankara.
59. İnceoğlu, M., (2004). Tutum, Algı, İletişim, Elips Kitap, Ankara.
60. İsen, G. ve Batmaz, V., (2002). Ben ve Toplum, Om Yayınevi, İstanbul.
61. İzgören, A.Ş., (2003). Dikkat Vücudunuz Konuşuyor (Türkiye'de Beden dili, İş yaşamı ve Renkler), Elma Yayınevi.
62. James, J., (1999), Beden Dili, Olumlu İmaj Oluşturma, Çev:Murat Sağlam, Alfa Basım Yayım, İstanbul.

63. Josselson, R., (1996). *The Space Between Us*, Sage Publications, California.
64. Kaplan, M.A., (2007). *Çağdaş Sanatta İfade Aracı Olarak Beden, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
65. Kaşıkçı, E., (2003). *Doğrucu Beden Dili*, Hayat Yayıncılık, İstanbul.
66. Kayaalp, İ., (2002). *İletişimde İnsan Dili*, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul.
67. Kazancı, M., (1997). *Kamuda ve Özel Sektörde Halkla İlişkiler*, 2. Basım, Turhan Yayınevi, Ankara.
68. Ker, M., (1998). "İletişimin Sessiz Yönü: Sözsüz İletişim", Media Cat, Ankara.
69. Key Mary, R., (1975). *Paralanguage and Kinesics (Nonverbal Communication)*, The Scarecrow Press, Metuchen, N.J.
70. Koç, H., (1991). *İş ve İnsan İlişkileri*, Gazi Büro Kitabevi, Ankara.
71. Kongar, E., (1985). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
72. Köknel, Ö., (1997). *İnsanı Anlamak*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
73. Küçük Kurt, M. ve Tanrıkuş, Y., (1986-87). "Folklorik İletişim: Folklorik Sembollerin İletişimde Kullanılması", Gazi Üniv., *BYYO Dergisi*, Sayı:8-9, Ankara.
74. Lambert, D. and The Diagram Group, (1996). *Body Language*, Harper Collins Publishers, London.
75. Lazar, J., (2001). *İletişim Bilimi*, Çev. Cengiz Anık, Vadi Yayınları, Ankara.
76. Lim Tae-Seop, (1994). "Facework and Interpersonal Relationships", *The Challenge of Facework, Cross-Cultural and Interpersonal Issues*, Edited by; TINGTOOMEY Stella, State University of New York Press, Albany.
77. Marsh, Peter, (1988). *Eye To Eye How People Interact*, Salem House Publishers, Massachusetts.
78. Mcquail, D. and Windahl, S., (1993) *İletişim Modelleri*, Çev.: Mehmet Küçük Kurt, İmaj Yayınları, Ankara.
79. Mccaskey Michael, B., (1978). "Place, Imagery and Nonverbal Clues", *Interpersonal Behavior Communication And Understanding In Relationships*, Edited by Anthony G. ATHOS and John J. GABARRO, Prentice-Hall, New Jersey.
80. Mutlu, E., (1998), *İletişim Sözlüğü*, Ark Yayınları, Ankara.
81. Oktay, M., (1996). *Davranış Bilimlerine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul.
82. Oskay, Ü., (1981). "Popüler Kültür Açısından İdeoloji Kavramına İlişkin Yeni Yaklaşımlar", *A.Ü., S.B.F. Dergisi*, No.1-4, Ankara.
83. Oskay, Ü., (1999). *İletişimin ABC'si*, Der Yayınları, İstanbul.
84. Önür, N., (2002). *Küreselleşen Dünyada İletişim ve Toplum*, Alp Yayınevi, Ankara.
85. Özçelebi, O.S., (1998). *Konuşmak ve Anlaşılma*, Sözlü İletişim ve Beden Dili, Sita Yayıncılık, İstanbul.
86. Pease, A., (2002). *Body Language, Beden Dili*, Karşınızdakinin Davranışlarından Düşüncelerini Anlamanın Yolu, 5. Baskı, Rota Yayınları, İstanbul.
87. Peltekoğlu, F.B., (2004). *HALKLA İlişkiler Nedir?* Beta Yayınları, İstanbul.
88. Rıfat, M., (1983). *Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları*, Yaziko Yayınları, İstanbul.
89. Sencer, M., (1982). "Dil ve İdeoloji", *TODAİE Dergisi*, C. 15, S. 3, Ankara.

90. Sillars, S., (1997). İletişim, Çev: Nüzhet Akın, 2. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
91. Schober, O., (2003). Beden Dili (Davranış Anahtarı), Çev: Süeda Özbent, Arion Yayınevi, İstanbul.
92. Şenyapılı, Ö., (1981). Toplum ve İletişim, Turhan Kitabevi, Ankara.
93. Taşdemir, E., (2004). "Kamu Çalışanları-Vatandaş İlişkisini Etkileyen Faktörler: Kişilerarası İletişimin unsurlarını kullanım biçimlerinin ilişkisi üzerindeki etkisi", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
94. Tekinalp, Ş. ve Uzun, R., (2004). İletişim Araştırmaları ve Kuramları, Derin Yayınlar, İstanbul.
95. Telman, N. ve Ünsal, P., (2005). İnsan ilişkilerinde iletişim, Epsilon Yayınları, İstanbul.
96. Töber, S., (2004). Davranışlarımızın Kökeni, Say Yayınları, 12. Baskı, İstanbul.
97. Turchet, P., (2005). Bedenin İnce Dili, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
98. Tutar, H. ve Yılmaz, M.K., (2004). Genel İletişim Kavramlar ve Modeller, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
99. Türkel A.U., (1999). Globalleşen Dünyanın Süper Yöneticilerine, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
100. Türkkan, R.O., (2000). İkna ve Uzlaşma Sanatı, Hayat Yayıncılık, İstanbul.
101. Yüksel, A.H., (1994). Bireyler Arası İletişime Giriş, Anadolu Üniversitesi ESBAÇV Yayınları, Eskişehir.
102. Yüksel, A.H., (1994). İkna Edici İletişim, Anadolu Üniversitesi ESBAÇV Yayınları, Eskişehir.
103. Zeybek, I., (2004). Topluluğa Seslenme, Metin Analiz Kitabı, İd Kitap, İstanbul.
104. Zielke, W., (1993). Sözsüz Konuşma, Çev: Esat Nermi, Say Yayıncılık, İstanbul.
105. Zillioğlu, M., (1993). İletişim Nedir?, Cem Yayınevi, İstanbul.
106. Zillioğlu, M. ve Yüksel, A.H., (1994). İletişim Bilgisi, Anadolu Üniversitesi Ön Lisans Programı, Anadolu Üniversitesi Yayın No:739, Açıköğretim Fakültesi Yayın No:369.